فهرست

نمایشگاه خطوط خوش نستعلیق

کتابخانهٔ ملی

نگاشته

دکتر مهدی بیانی

ناشر: کتابفروشی علی اکبر علمی و شرکاء

تهران - نوروز - ۱۳۲۸

چاپ تابان

زهی مرقع نغز صفت که از تصاویر بدیعه نوادر عصر
و وصالی غریب که از خطوط استادان سحرپرداز
تصویر ابتسام حوران معشوقان کرشمه سنج عشوه ساز و نونهالان
طراوت بستانش هر دم در نشو و نما مرغ نشیبان
میوه گلزار نوبهارش به چهره پری و جانوران مرغ شب پیش
چون حجله داران چمن پروری طلاکاریش زر آفتاب
حل ساخته و سفیده صبح و سیاهی شام روشنتر
نقش در وی پرداخته بهار دل و دیده عالمیان تماشا
دلگشایش مرقع روشنی بخش چشم رغبت ساطعه افروز دانش

سبحان الله این چه باغیست پر رنگ و بوی همیشه بهار

و گلستانیست چه تر و تازه بستان گل رعنا

بهشتی است که بر چمن صفحه اش حور نگار

و غلمانیست و خلدیست که در قصر منقش و درا

طرحگاه زیبا طلعتانیست نگارخانه حسن است

که مصوران کارخانه قلم قدرت تحریر نموده و از رشحه

کلک قضا نگارش رقم گشوده بارگاه

حضرت سلیمانیست از عزرایش نزاده ملال

تصویر رخ زلیخائیست شمس دلبرانش یوسف جمال

وماشین تحریر، درزوال این هنر کمك نموده‌است، ولی این نکته راهم نباید از نظر دورداشت که پیروی از راهی که نیاکان ما رفته اند، کاری پسندیده‌است وماجز رفع احتیاجی که با ماشین‌تحریر میکنیم، ببقای این خطّ وخوشنویسی آن نیازمندیم و برای تشویق عامّه و ترویج این هنر باید بکوشیم.

ازطرفی میدانیم که عموم افراد، استعداد وذوق خوشنویسی ندارند، وتوقّع هم نباید داشت که همهٔ نوآموزان وقتها صرف حسن خطّ نمایند، بلکه باید از وجود عدّه‌ای که علاقه واستعدادخوشنویسی دارند استفاده کرد، وآنچنانکه درسنوات اخیره برای احیای هنرهای زیبای قدیم مانند تذهیب ومینیاتور وقالی بافی و زریبافی وخاتم کاری ومنبت سازی وغیره، توّجه و تشویق واعتنای خاصّ شده، سزاوار است بتعلیم این هنر و زنده نگاهداشتن وترویج وترّقی آن نیزتوّجه شود، وبرای انجام این مقصود، کافی است که دردبستانها، آموزگاران با ذوق خوش خطّ که هنوز در گوشه و کنار باندازهٔ کافی موجودند، بگمارند. همچنین درضمن تعلیم رشته های هنری مزبور، کلاسهای اختصاصی مشق و تعلیم انواع خطوط دایرسازند، تا کسانیکه درنتیجهٔ مختصرممارست در دورهٔ تحصیلی برای حسن‌خطّ، خودرا آماده دیده یا ذوق و استعداد کسب کمال خطّ را دارند، مانند تحصیل مینیاتور وتذهیب و نقاشی های دیگر بتکمیل این هنر بپردازند.

یکی از وسائل تشویق این هنر، حقگزاری از هنرمندان گذشته است، که خود فایدهٔ تشویق مستعدان کنونی و تربیت هنرمندان آینده را دربر دارد، واین سپاسگزاری با جمع و نشر ونمایش تراجم احوال وآثار خوشنویسان وشرح خدماتی که بفرهنك ایران کرده اند،

مقدمه

درمیان ملل متمدنه،خطّ منحصراً وسیلهٔ نمایش و ضبط وتفهیم مقاصدوافکار است واستثناءً ذوق لطیف ایرانی‌توانسته است ازآن،مانند سایر آثار صنایع ظریفه،نیز،استفاده کندواینك قرنهاست که خطایرانی یکی ازمظاهر هنری ظریف ملیّ میباشد . واگر خوشنویسی را از شعب صنایع ظریفه‌دشوارتر ندانیم، لااقلّ‌ازاین‌جهت،بایدآنرا درردیف سایر هنرهای‌زیبا محسوب داریم .

خطّ ایرانی‌قریب‌بهزارسال‌است که‌وسیلهٔ‌هنرنمائی‌خوشنویسان‌میباشد وپیوسته هنرمندان درصدد تکمیل‌وتوسعهٔ آن بوده‌اندومدّت هفت قرن، پیوسته‌خطوط ایرانی سیرتکاملی‌خود را نموده ودر حدود قرن‌دهم بحدّ اعلای ترقی وزیبائی وشیوائی‌رسیده،وهمچنان یکقرن دوام داشته، واز آن پس بتدریج سیر نزولی نموده ، تا آنجا که در سنوات اخیره ، راه زوال پیموده است وامروزه اگرامیدواری بچندتن معدود ازخوشنویسان حاضر نبود، بکلی از آیندهٔ امید بخش این هنر ظریف مأیوس بودیم .

البته‌وضع کنونی واقتضای زمانه ومتد اول شدن قلمهای تندنویس

این قبیل آثار اکتفا نشده و کتابهائی نیز که دارای این قبیل آثار بوده، مورد نمایش گذاشته شده‌است، وگرنه مستقلا تاکنون نمایشی ازخطوط مختلف خوش ایرانی داده نشده‌است .

بنابراین ، این خادم کتاب وهنرهای ملی ، ازچندی‌بیش، در صدد بر آمد که برای انجام این خدمت پیشقدم شود،وبر آن بود که دعوتی عمومی،ازصاحبان مجموعه های، خطوط کند،وبکمك اهل ذوق، ترتیب نمایشگاهی‌دهد، ولی توهّم اینکه این اقدام بیسابقه ، ممکن‌است نتیجهٔ مطلوب ندهد ، اندیشید که برای آزمایش ، بترتیب نمایشگاه کوچکی بسنده‌کند، وبرآن شد که بنمایش‌خطوط خوش استادانی که‌در کتابخانهٔ ملی موجود است،اکتفا ورزد، وحتی ازاقلام مختلف که تعدّدآن ازاقلام ششگانه معروف قدیم گذشته وبه بیست رسیده است ، منحصراً خطوط خوش نستعلیق را نمایش دهد .

پس این نیت خودرا پیشنهاد خاطرمقام وزارت فرهنگ نمود، وبا موافقت وحسن استقبال وزیروقت ، مخصوصاً تشویق جناب آقای دکتر محمودمهران‌معاون‌وزارت‌فرهنگ‌مصادف‌شد و بتهیهٔ‌مقدمات کارپرداخت.

حال،چنانچه این نمایشگاه آنطور که دلخوا هست،مورد استقبال عامّه واقع گردید، پس از خاتمهٔ دورهٔ آن با استجازه از مقام وزارت فرهنگ ، واستفاده ازنظرعلاقمندان واهل ذوق وخطّ شناسان، دعوتی عمومی از صاحبان مجموعه های خطوط ؛ اعمّ از اشخاص و کتابخانه‌های‌رسمی خواهدنمود، که‌نمونهٔ بهترین خطوط‌موجود خودرا برای‌عرضه درنمایشگاه عمومی،بفرستند. باشد ، که در اجرای این نیت واقدام این

صورت پذیر است. و جای بسی تأسف و شگفتی است که تـا کنون در دانشکدهٔ ادبیات،ومخصوصاً درشعبهٔ باستانشناسی ، تاریخ خوشنویسی و خوشنویسان، جزو برنامهٔ دروس نیست،درصورتیکه صنایع اسلامی ایران، از ابنیهٔ تاریخی وظروف واشیاء مختلف و کتابهای مزّین و موّشح وحتی قالی ها وپارچه های ظریف ، غالباً ازخطوط مختلف تزیینی، خالی نمیباشد وتاریخ تحوّل وتکامل اقلام مختلف،خودیکی از شیرینترین مباحث تاریخ صنایع ایرانست .

جمع آوری وتدوین ترجمهٔ احوال خوشنویسان، ازقدیمترین ایّام تا کنون، خود موضوع مطالعات دامنه داریست ، وبا اینکه تذکره های مختصری ازخوشنویسان درظرف چهار قرن اخیر تـالیف شده و در تواریخ وتراجم احوال هم جسته وگریخته ذکری ازبعض خوشنویسان شده است ، تذکره‌ای که جامع و کامل باشد، تدوین نشده و از این رو بود که نگارنده قریب ده سال وقت صرف جمع این تراجم احوال کرده و امیدوار است که توفیق انجام این خدمت بزرگ را دریابد .

ولی،فراهم ساختن ونمایش آثار خوشنویسان سلف ، با اینکه کار سهلی است،تا کنون جامهٔ عمل نپوشیده است، چنانکه در ظرف مـدّت قرن حاضر، که مکرّر آثار هنرهای زیبای ایران بانحاء مختلف در داخلهٔ کشور ایران ودر کشورهای خارجی، بمورد نمایش گذاشته شده است، تنها شکوفهٔ شاخه‌ای از این نهال بارور هنر ایرانی که دیدهٔ بینـندگـان را روشن نساخته، همانا، آثار خطوط خوش بوده است؛واگراحیاناًخطوط خوش هم دراین نمایشگاهها دیده شده به تبعیت سایر آثار صنعتی بـوده است. مثلا برای نمایش مینیاتوریا تذهیب ادوار مختلفه بصفحات وقطعات

امیدواریم این خدمت کوچکی که انجام شده است و البته خالی از نقص وعیب نیست ، در نظر اهل ذوق و هنرمندان و هنرشناسان مقبول آیـد و براهنمائی و مساعدتهای آنان ، بتوانیم خـدمات بزرگ تری در این راه انجام دهیم .

(تهران ، بهمن ماه ۱۳۲۷)

مهدی بیانی

خدمت بفرهنگ ایران توفیق یابیم . والله المستعان .

☆☆☆

امّا کیفیت نمایشگاه حاضر ،

چنانکه متذکر شد ، دراین نمایشگاه فقط بنمایش نسخه های خوش‌خطّ نستعلیق موجود در کتابخانهٔ ملی،قناعت‌شده واین نسخ مشتمل‌است بر : صفحات وقطعات ومرقّعات وبعض کتابها که مجموع نمونهٔ آنها در حدود یکصد قطعه میباشد .

برای اینکه استفادهٔ این نمایش، منحصر بچندهفته دورهٔ دایر بودن نمایشگاه نباشد، در صدد برآمد فهرستی چنانکه معمول است، برای آن تدوین وچاپ کند .

فهرست‌حاضر، مشتمل‌است‌بر توصیف هریك‌از نسخه‌ها وترجمه‌ای هرچه خلاصه تر ، ازاحوال کاتبان خوشنویس آن نسخ ، با ذکر مآخذ ومنابعی‌که برای جمع آوری این تراجم احوال، از آنها استفاده شده است،ونیز فهرست اعلام موجود دراین نسخه .

برای اینکه یادگاری از این نمایش بجای ماند ، از نمونه های متعدّد خطّ خوشنویسان موجود،یکی راعکس‌برداری و گراور وچاپ کرده در آخر فهرست ضمیمه نمودکه با مراجعه وتطبیق شمارهٔ متحد توصیف وعکس،آنچه دربارهٔ هریك ازقطعات نوشته شده است برأی‌العین نیز مشهود گردد .

این فهرست درعین حال‌که معرّف وراهنمای آثار موجود در این نمایشگاه‌است ، خود مجموعهٔ نفیسی‌است ، از یکعدّه خطوط خوش که دسترسی بهمهٔ آنها ، برای‌همه‌کس میسور نیست‌وبرای علاقمندان ارزش خاصّ دارد .

١٤) حبيب السير	- خوند میر ، چاپ بمبئی ، سال ١٢٧٣ ق .
١٥) خطّ وخطاطان	- میرزا حبیب اصفهانی ، چاپ اسلامبول ، سال ١٣٠٥ ق.
١٦) خطّ وسواد	- مجنون ابن محمود رفیقی (که فصل خوشنویسان آن را آقای پرفسور محمدشفیع درشمارهٔ ٤ اورینتل کالج میگزین بسال ١٩٣٤ م . درلاهور بچاپ رسانیده اند).
١٧) خلاصة الاخبار	- خوند میر (که فصل راجع بهرات آنرا آقای سرورخان گویا اعتمادی بسال ١٣٢٤ درکابل بچاپ رسانیده اند) .
١٨) خلاصة التواریخ	- ازمؤلف نامعلوم (که درحدودسال ٩٥٠ تألیف شده است وفصل راجع بخط آنرا آقای پرفسور محمدشفیع ، درشماره ٤ اورینتل کالج میگزین بتاریخ ١٩٣٤ م . درلاهور بچاپ رسانیده اند).
١٩) دانشمندان آذربایجان	- میرزا محمد علیخان تربیت ، چاپ تهران سال ١٣١٤.
٢٠) روزروشن	- محمد مظفر حسین ، چاپ بهوپال هندوستان ، سال ١٢٩٧ ق .
٢١) ریاض الشعراء	- علیقلیخان واله داغستانی ، نسخهٔ خطی کتابخانهٔ ملی .
٢٢) شمع انجمن	- سیدمحمدصدیق حسنخان ، چاپ بهوپال هندوستان ، سال ١٢٩٣ ق .
٢٣) صبح گلشن	- سید علی حسنخان ، چاپ بهوپال هندوستان ، سال ١٢٩٥ ق .
٢٤) عالم آرای عباسی	- اسکندر بیك ترکمان ، چاپ تهران ، سال ١٣١٤ ق .
٢٥) فارسنامهٔ ناصری	- حاج میرزا حسن طبیب ، چاپ تهران ، سال ١٣١٣ ق .
٢٦) فهرست خوشنویسان و نقاشان	- قطب الدین محمد قصه خوان ، نسخهٔ خطی نگارنده .
٢٧) قصص الخاقانی	- ولی قلیخان شاملو نسخهٔ خطی کتابخانهٔ ملی.
٢٨) کلمات الشعراء	- محمدافضل سرخوش ، چاپ لاهور ، سال ١٩٤٢ م.

مصادر

۱) آثارعجم – فرصت حسینی شیرازی، چاپ بمبئی، سال ۱۳۱۳ق.

۲) انجمن‌خاقان – فاضل‌خان راوی گروسی، نسخهٔ خطی کتابخانهٔ ملی تهران.

۳) پیدایش‌خط‌وخطاطان – عبدالمحمدخان ایرانی، چاپ مصر، سال ۱۳۴۵ق.

۴) تاریخ (؟) (که عنوان ومؤلف آن مجهول ودر تاریخ ۹۶۰ تألیف‌شده‌است)، نسخهٔ خطی کتابخانهٔ ملی.

۵) تاریخ‌رشیدی – ازمؤلف نامعلوم (که‌فصل هنرمندان آنرا آقای پروفسور محمد شفیع دراورینتل کالج میگزین در شمارهٔ مای بسال ۱۹۳۴ در لاهور بچاپ رسانیده‌اند).

۶) تحفهٔ‌سامی – سام میرزا صفوی، چاپ تهران، سال ۱۳۱۴.

۷) تذکرهٔ‌حزین – محمد علی حزین لاهیجی، چاپ لکنهو، سال ۱۳۱۱ ق.

۸) تذکرة‌الخطاطین – میرزا سنگلاخ، چاپ تبریز، سال ۱۲۹۵ق.

۹) تذکرة‌الخطاطین – محمد یوسف لاهیجی، نسخهٔ خطی متعلق بآقای عباس اقبال.

۱۰) تذکرهٔ‌خوشنویسان – میرزا هدایت الله لسان الملک، نسخهٔ خطی کتابخانهٔ ملی.

۱۱) تذکرهٔ‌خوشنویسان – غلام محمد هفت قلمی دهلوی، چاپ کلکته، سال ۱۹۱۰ م.

۱۲) تذکرهٔ‌دلگشا – میرزا علی اکبر بسمل شیرازی، نسخهٔ خطی کتابخانهٔ ملی.

۱۳) تذکرهٔ‌نصرآبادی – میرزا محمد طاهر نصرآبادی، چاپ تهران سال ۱۳۱۷.

فهرست
قطعات و مرقعات و صفحات و کتابهای
خوش خط نستعلیق
وذکر خلاصهٔ ترجمهٔ احوال هریك از خوشنویسان

(۱) یك صفحه ، مذهّب - بقلم کتابت - رقم « جعفر البایسنغری » - تاریخ ۸۲۷.

✡

میرزا جعفر تبریزی رئیس کتاب دربار بایسنغر بن شاهرخ بن امیر تیمور گورکان، هفت قلم را نیکومی نوشته واز آنجمله در نستعلیق شهرت یافته و دراین خط شاگرد عبدالله بن میرعلی تبریزی واضع خط نستعلیق بوده است . از شاگردان تربیت یافتهٔ او مولانا اظهر است که خود ازاستادان خط نستعلیق می باشد . وفات میرزا جعفر بسن شصت و پنج سالگی بسال ۸۸۵ درهرات اتفاق افتاده است .

---

(۲) یك قطعه، مذهّب مرصّع منقش - بقلم دودانگ و نیم دودانگ - رقم « سلطان علی المشهدی » - تاریخ ۸۹۵.

✡

نظام الدین سلطان علی مشهدی که بالقاب « قبلة الکتاب »، « زبدة الکتاب »، « سلطان الخطاطین »، « کاتب السلطانی » خوانده شده، ظاهراً بسال ۸۴۱ درمشهد متولد شده است ودراین شهر کسب کمالات کرده بسال ۸۶۵ ازطرف

۲۹) گنج شایگان - میرزا طاهر اصفهانی متخلص بشعری ، چاپ تهران ، سال ۱۲۷۳ ق .
۳۰) المآثر والآثار - محمد حسنخان اعتماد السلطنه ، چاپ تهران ، سال ۱۳۰۶ ق .
۳۱) مجالس المؤمنین - قاضی نورالله شوشتری، نسخهٔ خطی کتابخانهٔ ملی.
۳۲) مجالس النفائس - میرعلی شیر نوائی (ترجمهٔ فارسی فخری هراتی وحکیم شاه قزوینی)، چاپ جناب آقای حکمت، تهران سال ۱۳۲۳ .
۳۳) مجلهٔ موسیقی - سال سوم ، شماره ۱۱-۸ ، مقالات آقای محیط طباطبائی ، چاپ تهران سال ۱۳۲۰ .
۳۴) مجلهٔ یادگار - سال اول شمارهٔ ۳ و سال دوم شمارهٔ ۷، مقالات آقای عباس اقبال ، چاپ تهران سال ۲۴ -۱۳۲۳ .
۳۵) مجمع الخواصّ - صادقی (ترجمهٔ فارسی آقای دکتر عبدالرسول خیام پور) چاپ تبریز، سال ۱۳۲۷ .
۳۶) مجمع الفصحاء - رضا قلیخان هدایت ، چاپ تهران ، سال ۱۲۹۵ ق .
۳۷) مرآة الارض - میرزا حسنخان منشی اسرار ، نسخهٔ خطی آقای حاج محمد آقا نخجوانی .
۳۸) مرآة الخیال - امیر شیر علیخان لودی ، چاپ بمبئی ، سال ۱۳۲٤ ق .
۳۹) مرآة العالم - بختاورخان (که فصل خطاطان آنرا آقای پرفسور محمد شفیع درشمارهٔ ٤ اورینتل کالج میگزین بسال ۱۹۳٤، در لاهور بچاپ رسانیده‌اند.)
٤۰) مطلع سعدین ومجمع بحرین - عبدالرزاق سمرقندی، نسخهٔ خطی کتابخانهٔ ملی.
٤۱) مطلع الشمس - محمد حسنخان صنیع الدوله ، چاپ تهران ، سال ۱۳۰۲ ق .
٤۲) منتخب التواریخ - عبدالقادر بداونی ، چاپ کلکته ، سال ۱۸٦۹م.
٣٤) نگارستان سخن - نورالحسن ، چاپ بهوپال هندوستان ، سال ۱۲۹۳ ق .
٤٤) هفت اقلیم - امین احمد رازی ، نسخهٔ خطی کتابخانهٔ ملی .

« عبدالله بن شیخ مرشد الکاتب ».

✿

این عبدالله از کتاب گمنام قرن دهم و یازدهم است و ترجمهٔ احوال او درسلك خوشنویسان یافت نشد. وی فرزند شیخ مرشدالدین کاتب شیرازی است که از آثار خطوط او کتابهای متعدد موجود است و بتفاریق از سال ۹۰۰ تا سال ۹۵۰ تاریخ دارد.

---

(٦) یك قطعه، مذّهب مرّصع منقش - بقلم دو دانگ و نیمدودانگ - رقم «علی الکاتب».

(٧) یك قطعه، مذّهب مرّصع منقش - بقلم دو دانگ و کتابت - رقم « میرعلی ».

(٨) دورقعه، مذّهب منقش - بقلم دو دانگ و کتابت - رقم « علی ».

(٩) یك صفحه، مذّهب منقش - بقلم نیمدو دانگ - رقم «علی» (پشت این صفحه یك ترنج مذّهب مرّصع حاشیه تشعیرسازی است که نمونهٔ بهترین آثارتذهیب قرن دهم میباشد.)

(١٠) یك رقعه، مذّهب مرّصع منقش - بقلم دو دانگ - رقم « میرعلی ».

✿

میرعلی ازسادات حسینی هرات است که لقب «کاتب السلطانی» داشته و خود درآثار خود بعناوین : « میرعلی سلطانی - میرعلی کاتب السلطانی - میر علی حسینی هروی - علی الحسینی - میرعلی - علی » رقم کرده است.

میرعلی تعلیم نستعلیق را در هرات با شاگردی زین الدین محمود آغاز کرده وبشاگردی سلطانعلی مشهدی درمشهد انجام داده وازهردواستاد بهترنوشته است. میرعلی خوشنویس مقرّر در بار سلطانحسین میرزا بایقرا ودر هرات مقیم بوده است، تا زمانی که عبیدخان ازبك بهرات آمد وبسال ۹۳۵ میرعلی را باجبار ببخارا کوچ داد. میرعلی ازاین مسافرت بسی ناراضی و بافسردگی ودلتنگی روزگار گذرانیده، تاظاهراً درحدود سال ۹٦۰ درهمانجا

سلطان ابوسعید گورکانی بهرات دعوت شد و پس‌از مرك او دردربارسلطان حسین میرزا بـایقرا بکتابت مشغول ومدّت‌چهل سال ملازم وکاتب مقرّر این امیر بود وهنگام مرگ‌او بمشهد بازگشت، تا در سال ۹۲٦ بسن‌هشتاد و پنج‌سالگی در گذشت ودرجوارمزارحضرت رضا مدفون گردید. سلطانعلی درخط نستعلیق شـاگرد اظهر بود ومعروفترین شاگردان وی سلطان محمد نور و سلطان محمد خندان وسلطان محمد ابریشمی وعلاء الدین محمد و زین‌الدین محمودومحمد قاسم می‌باشند.

(۳) یك‌قطعه، مذّهب مرّصع زرفشان ـ بقلم دو دانگ وکتابت ـ رقم « سلطان‌محمدنور ».

✲

سلطان محمدبن نورالله‌ازخوشنویسان‌خراسان وازکتاب مقرّردربار سلطان حسین میرزا بایقرا وازشاگردان سلطانعلی مشهدی است.
تاریخ وفات اورا نقل‌نکرده‌اند ولی تاسال ۹٤۱که ازآثـار تـاریخ دارموجود اومعلوم میشود، حیات داشته‌است.

(٤) کتاب یوسف وزلیخای جامی ، دوصفحهٔ اول متن وحاشیه‌مذّهب مرّصع- بقلم کتابت ـ رقم « سلطان محمد خندان ».

✲

سلطان محمد خندان نیز از خوشنویسان خراسان واز کـتاب دربـار سلطان حسین میرزا بایقرا واز شاگردان سلطانعـلی مشهدی است . ازفرط انبساطاورا«خندان»لقب داده‌اند . شعرمیگفته و نی نیکو می نواخته‌است.وفات اوبسال ۹٥۰ درهرات اتفاق افتاده‌است.

(٥) کتاب دیوان‌غزلیات‌امیرشاهی‌سبزواری، دارای‌یك سرلوحهٔ مذّهب و یك ترنج مذّهب مرّصع ـ بقلم کتابت خفی روی کاغذ زرفشان ـ رقم

وی درجوانی ملازم وکاتب کتابخانهٔ شاه طهماسب بود. بعدها بمشهد رفت ومدت بیست سال در آنجا مشغول مشق و تعلیم بود، تابسال ۹۷۲ درهشتادسالگی درگذشت ودرجوارقبرسلطانعلی مشهدی‌مدفون گردید . شاه محمود درویش‌نهاد ومنیع الطبع بود ودر دوران زندگی تأهل نکرد و گاهی شعری می گفت .

(۱٤) یك قطعه ، مذّهب مرّصع منقش ـ بقلم دودانگ وکتابت ـ رقم «محیی» تاریخ ۹۸۲.

محیی‌شیرازی هفت‌قلم را خوش می‌نوشت واورا درردیف عبدالله‌طباخ شاگرد معروف جعفر بایسنغری محسوب داشته‌اند. تا تاریخ کتابت این قطعه که سال ۹۸۲ است حیات اومسلم وپس ازآن معلوم نیست تا چه زمان می‌زیسته است .

(۱۵) کتاب تاج‌المآثر تألیف حسن نظامی، (که اشتباهاً بآن عنوان ـ نظام التواریخ داده اند) ، دارای یك سرلوحهٔ مذّهب مرّصع، روی کاغذ زرفشان ـ بقلم نیمدودانگ ـ رقم « ابوسعید بن‌حسن‌الحسینی » ـ تاریخ ۱۰۰۰. این‌نسخه بامرشاه عباس صفوی کتابت شده ودرپشت صفحهٔ اول درشمسهٔ مرّصعی بخط رقاع چنین نوشته شده‌است : « بر حسب فرمان قضا جریان شاهنشاه ایران خسرو کشورستان شاه عباس الصفوی بهادر خان خلدالله ملکه . »

میرابو سعید ازکتاب دربار شاه عباس‌کبیر صفوی ونمیدانیم که پس ازسال هزار هجری تاچه زمان می زیسته‌است .

(۱٦) دو رقعه، مذّهب ـ بقلم دو دانگ ـ رقم « محمدحسین‌الکاتب ـ

درگذشته ودرفتح آباد بخارا بخاك سپرده شده‌است . ازآثارمنظوم اورسالهٔ «مدادالخطوط» است درآداب مشق وتعلیم خط .

ازشاگردان معروفی که میرعلی تربیت کرده است ، محمود بن اسحاق شهابی سیاوشانی ومیرسید احمد مشهدی میباشند .

میرعلی علاوه برخوشنویسی، شاعرومنشی ومعمائی بوده و ذوق عرفانی داشته است .

---

(۱۱) یك صفحه، مذهّب مرصّع زرفشان ـ بقلم نیمدودانگ وکتابت ـ رقم « محمد قاسم » .

✡

محمد قاسم بن‌شادیشاه ازخوشنویسان خراسان وشاگرد سلطان محمد خندان است ودرنزد امراء وبزرگان عصرمحترم‌میزیسته، خط او بملاحت ومزه معروف ولی بطیی الکتابة بوده ، و تا سال ۹۶۰ حیات داشته‌است وتاریخ وفاتش معلوم نشد .

---

(۱۲) یك‌قطعه، مذهّب زرفشان ـ بقلم دو دانگ‌وکتابت ـ رقم «محمود بن اسحاق الشهابی »

✡

محمود بن‌اسحاق شهابی سیاوشانی ، از شاگردان میرعلی هروی واز کسانیست که بسال ۹۳۵ عبیدخان ازبك ازهرات ببخارا کوچ داد .

وی گذشته ازخوشنویسی، ازموسیقی بهره داشت وارغنون را نیکومی نواخت . ازبخارا بسمرقند واز آنجا ببلخ رفت وساکن‌شد. سال‌وفاتش معلوم نیست ولی برقم اویك نسخهٔ نفحات الانس جامی بتاریخ ۹۹۳ دیده‌ام .

---

(۱۳) یك رقعه ، روی پارچهٔ زرفشان ـ بقلم دو دانگ وکتابت ـ رقم « شاه محمود».

✡

شاه محمود نیشابوری خواهرزاده وشاگرد عبدی نیشابوری است .

(۲۲) يك رقعه، مذّهب مرّصع منقش-بقلم دو دانگ وکتابت خفی- رقم « عماد الحسنی » - تاریخ ۱۰۱۲.

(۲۳) يك رقعه، مذّهب مرّصع منقش - بقلم نیمدودانگ- رقم « عماد - الحسنی ».

(۲٤) یک رقعه، مذّهب مرّصع منقش - بقلم دو دانگ - رقم « عمادالحسنی ».

(۲۵) يك قطعه، مذّهب مرّصع منقش - بقلم سه دانگ - رقم « عماد الحسنی ».

(۲٦) يك صفحه، مذّهب منقش تشعیر سازی شده - بقلم نیمدو دانگ- رقم « عمادالحسنی ».

(۲۷) يك قطعه، مذّهب منقش - بقلم سه دانگ ونیمدو دانگ - رقم « عماد الحسنی » - تاریخ ۱۰۲۰.

✲

میرعماد ازسادات سیفی قزوین وتعلیم خط از مالك دیلمی ومیرمحمد- حسین تبریزی گرفته است. وی باتفاق اهل‌فن بزرگترین نستعلیق نویس‌دوران است. درآغاز زندگانی مسافرتهائی باطراف کرد وبسال ۱۰۰۸ باصفهان آمده مقیم شده است و در این شهر نزد بزرگان وامراء پایتخت‌صفوی بعزّت واحترام میزیست وبا اینکه شاه عباس بزرك بمقام هنر اوواقف بود، بواسطهٔ مناعت‌طبع وآزادگی وبی اعتنائی‌میر، بچشم مهر بدو نمیدید وعلی‌رغم او علی- رضای عباسی را برمی کشید. سرانجام میربسال ۱۰۲٤ بدست مقصود بیك مسکرقزوینی کشته شد. میرعماد ذوق شعر نیزداشته و اشعاری بدومنسوبست، واز آثار منثور اورسالهٔ «آداب المشق» است.

الکشمیری».

✿

محمد حسین کشمیری از خوشنویسان هندوستان واز ملا زمان اکبر-پادشاه، وازاوخطاب «زرّین‌قلم» داشته‌است. وی شاگرد عبدالعزیزخوش-نویس و از استاد خود بهتر می نوشته است. وفاتش بسال ۱۰۲۰ اتفاق افتاده است.

---

(۱۷) یك رقعه، مذّهب منقش - بقلم دو دانگ وکتابت -رقم «شیخ-الاسلام خان».

✿

از آثار و ترجمهٔ احوال شیخ‌الاسلام‌خان، درهیچیك ازمجموعه‌های‌خطوط وتذکره ها وتواریخ یافت‌نشد. بیشك یکی‌ازخوشنویسان نستعلیق‌است که‌دست کم ازهیچیك از استادان مسلم اینخط، ندارد و با تأسف اینکه ازآثار او بسیار دردست‌نیست، قطعه حاضر که معرّف زبردستی‌او در این‌فن‌است، غنیمتی گرانبهامیباشد. شیوهٔ خط وآثار مرکب وکاغذ وتذهیب قطعه، نشان میدهد که باید در حدود سال هزار هجری کتابت شده باشد.

---

(۱۸) دوصفحه، تشعیر سازی شده مذّهب - بقلم نیمدو دانگ و کتابت خفیّ - رقم «عمادالحسنی» تاریخ ۹۹۸.

(۱۹) یك قطعه، بقلم دودانگ وکتابت - رقم «عمادالملك‌الحسنی» - تاریخ ۱۰۲۲.

(۲۰) یك‌مرقّع، شش‌رقعه، مشتمل برمناجات خواجه عبدالله انصاری، دارای‌یك‌سرلوحهٔ مذّهب مرصّع، بین السطور مذّهب منقش - بقلم‌نیمدو دانك - رقم: «عمادالحسنی».

(۲۱) یك رقعه، مذّهب منقش - بقلم نیمدو دانگ وکتابت خفی - رقم «عماد الحسنی».

علی رضای‌عباسی‌خوشنویس مقرّر وملازم‌طرف توجه‌شاه‌عباس‌بزرگ صفوی ورقیب میرعمادحسنی، هفت‌قلم را خوش مینوشته وازآنجمله در نستعلیق ونسخ وثلث سرآمد ودرنسخ نویسی‌شاگردعلی‌بیك تبریزی بوده است.وی تا پایان سلطنت شاه عباس (۱۰۳۸) درقید حیات بوده وپس ازآن معلوم‌نیست که تاکی میزیسته است.

(۳۲) دیوان کمال‌الدین اسمیعل اصفهانی، دوصفحهٔ اوّل متن وحاشیه قابسازی شدهٔ منقش‌تشعیر سازی مذّهب،روی اوراق‌زرفشان- بقلم کتابت- رقم «محمدبن ملامیرالحسینی» - تاریخ ۱۰۱۰.

(۳۳) ستهٔ‌امیرخسرو دهلوی،دوصفحهٔ اوّل متن‌وحاشیهٔ‌مذّهب مرصّع- دارای پنج‌سرلوحهٔ مذّهب مرصّع - بقلم‌کتابت خفی - چهار مثنوی اوّل رقم «محمد بن ملامیر الحسینی»- تاریخ ۱۰۳۸ ودو مثنوی آخر رقم «محمد معصوم کاتب» وتاریخ ۱۰۴۸ است.

ترجمهٔ احوال میرمحمددیده نشد، ولی ظاهراً فرزند ملامیر شیخ‌الاسلام سبزواراست که ذکرفضائل وخوشنویسی اودرمجالس النفائس‌امیرعلیشیرنوائی رفته‌وخوداودرنیمهٔ‌دوم‌قرن‌دهم‌ونیمهٔ‌اول‌قرن‌یازدهم‌میزیسته‌است‌وشاید درتاریخ ۱۰۴۸ (که محمد معصوم کاتب مزبور، دورهٔ ستهٔ امیرخسرورا که بدست میر- محمدکتابت آن‌آغاز شده وبتاریخ ۱۰۳۸ ناتمام مانده ومحمد معصوم آنرا باتمام‌رسانیده) درقید حیات نبوده‌است.

ازترجمهٔ احوال محمدمعصوم نیزهیچگونه اطلاعی بدست نیامد وفقط معلوم است که درسال ۱۰۴۸ حیات داشته‌است.

(۳۴) دو رقعه ، تشعیر سازی مذّهب - بقلم سه دانگ - رقم «محمد

(۲۸) . دیوان جمال‌الدین عبد الرّزاق - بقلم کتابت - رقم «محمد رضای خاتونابادی» - تاریخ ۱۰۲٤ .

✿

محمدرضا بن میرزا علی کاتب خاتونابادی ، از کتاب دوره شاه عباس اول صفوی است و تاریخ وفاتش بدست نیامد .

---

(۲۹) مرقّع، مشتمل برشش رقعه، مذهّب منقش زرفشان - بقلم دو دانگ و نیم دو دانگ و کتابت خفی - رقم «عبدالله الحسینی» .

✿

میرعبدالله ترمذی، ازاولادشاه نعمةالله ولی و خوشنویس و شاعر دربار اکبرشاه و جهانگیر پادشاه هندی بود وازایشان خطاب «مشکین‌قلم» و تخلص «وصفی» داشت . منظومات بسیار، ازجمله پنج مثنوی و دیوانی دارد. بااینکه از محتشمان عصر بوده بآزادی میزیسته و بشیخ فضل‌الله سهارنپوری ارادت میورزیده است . وفاتش بسال ۱۰۲۵ اتفاق افتاده است.

---

(۳۰) یک قطعه، مذهّب مرصّع منقش تشعیرسازی شده - بقلم سه دانگ و کتابت - رقم «خلیل» .

✿

میرخلیل‌الله‌شاه، ازسادات عراق ایران است که بهندوستان سفر کرده و بنزد ابراهیم عادلشاه (دوره حکومت ۱۰۳۷ - ۹۸۸) امیردکن رسیده در دربار وی مکانتی بسزا یافته‌است،تاحدّی که یکبار برسالت ازجانب وی بدربار ایران آمد و بسال ۱۰۲۷ از طرف عادلشاه بخطاب «پادشاه قلم» سر-بلند شد .

میرخلیل درزمرهٔ شعرای عصر واشعاری منسوب بوی ضبط شده‌است. تاریخ وفاتش معلوم نشد .

---

(۳۱) یک رقعه، مذهّب منقش تشعیر سازی شده - بقلم دو دانگ - رقم «علیرضا العباسی» - تاریخ ۱۰۲۵.

(۳۹) یك قطعه ، تشعیر سازی مذّهب ـ بقلم دو دانگ ـ رقم « عبد الرشید » .

(٤٠) یك قطعه ، مذّهب ـ بقلم سه دانگ و نیم دو دانگ ـ رقم « عبدالرشید الدیلمی » .

✡

عبدالرشید که درهندوستان بنام « رشیدآقا » و « آقارشید»و« آقا» معروف وخود « عبدالرشید » و « رشیدا » رقم میکرده است ، پس از قتل میرعماد، ازاصفهان بهندوستان رفته وملازمت شاه جهانرا اختیار کرده‌است. وی شاگرد وخواهرزادهٔ میرعمادواستاد خطّ دارا شکوه پسرشاهجهان بوده ودر کبرّسن بسال ۱۰۸۱ در اکبرآباد هندوستان در گذشته وهمانجا مدفون شده است .

(٤۱) یك‌رقعه، مذّهب ـ بقلم دو دانگ ونیم دو دانگ و کتابت ـ رقم « محمد شفیع » .

✡

محمد شفیع را میرزا سنگلاخ در تذکرة الخطاطین شاگرد و فرزند عبدالجبار شاگرد میرعماد و از ملازمان شاه عباس اول صفوی دانسته ، که بسن‌هفتادسالگی در اصفهان‌درگذشته است .واگر نویسندهٔ این قطعه شفیعای هروی باشدفرزندعبدالجبار نیست‌وبقول‌میرزا طاهر نصرآبادی وعلیقلیخان واله داغستانی، بسال۱۰۸۱ درگذشته است .

(٤۲) یك قطعه ، مذّهب ـ بقلم چهار دانگ نستعلیق گلزار ودودانگ نستعلیق ـ رقم « امام بردی » ،

✡

ترجمهٔ احوال امام بردی بدست نیامدوسبك خط وشیوهٔ آن میرساند که بایست ظاهراً درحدود قرن یازدهم بوده باشد .

شریف » ـ تاریخ ۱۰۵۸ .

✿

میرمحمد شریف مخاطب بکاتب السلطانی، خواهر زاده میرعبدالله مذکوراست ومیرعبدالله اورا بجای فرزند ترتیب کرده ، هنگام مرك ، اورا جانشین خود ساخته بود . وی با وجود کمالات، انزوا گزیده وازخطاطی اعاشه میکرد. سال‌وفاتش درمرآة العالم ۱۰۵٤ ذکرشده که البته‌سهوولااقل تاچهار سال بعدکه تاریخ تحریراین قطعاتست حیات داشته‌است .

(۳۵) یك قطعه ، مذّهب تشعیر سازی شده ـ بقلم سه دانگ وکتابت ونیمدو دانگ ـ رقم « محمدصالح کشفی » تاریخ ۱۰٤۸ .

✿

میرمحمد صالح کشفی ترمذی، برادر میرمحمد مؤمن خوشنویس‌و پسر میرعبدالله مشکین قلم خطاط است ، که ذکرآن گذشت . وی‌منشی وخوشنویس وشاعربوده ، دراشعارفارسی« کشفی »ودرهندی« سبحانی » تخلص‌میکرده است ودر دربار شاهجهان پادشاه هندوستان بپایهٔ امارت رسیده وبسال ۱۰٦۱ در گذشته است .

(۳٦) دیوان غزلیات امیر خسرو دهلوی ، بقلم کتابت خفی ـ رقم « عبدا لجبار » .

(۳۷) یك رقعه، مذّهب منقش ـ بقلم سه دانگ و نیمدو دانگ ـ رقم « عبدالجبار » .

(۳۸) یك‌رقعه، مذّهب منقش ـ بقلم دو دانگ ونیم دو دانگ ـ رقم « عبدالجبار »،

✿

عبدالجبار ازشاگردان میرعماد وازخوشنویسان‌دربار شاه‌عباس اوّل صفوی بوده وبسال ۱۰٦۵ دراصفهان درگذشته است .

ابومحمد محمدشفیع بن محمداسماعیل ، ملقب بمیرزا کوچك ومتخلص بوصال، بسال ۱۱۹۷ درشیراز متولد شده و درهمانجا بکسب کمالات پرداخته است . وصال مردی درویش صفت بود و بـا اینکه بزرگان عصر بصحبت او راغب بودند، اوانزوا رابرگزیده وبشعرگفتن وخط نوشتن مشغول بود . از خطوط ، نسخ ونستعلیق وشکسته را استاد بود . وی در آخر عمرنابینا شد و بسال ۱۲۶۲ درشیراز درگذشت ودربقعهٔ شاهچراغ درجوار مزار مرشد خود میرزا ابوالقاسم سکوت، بخاك سپرده‌شد .

(۴۸) یك‌صفحه، مذّهب ـ بقلم کتابت ـ رقم « محمد حسین‌الطهرانی» تاریخ ۱۲۶۱ .

(۴۹) یك قطعه ، سیاه مشق مذّهب بقلم سه دانگ و نیمدو دانگ ـ رقم « کاتب الحضرت السلطانی محمد حسین » ـ تاریخ ۱۲۵۲ (بنام محمد شاه قاجار) .

(۵۰) یك‌قطعه ، مذّهب ـ بقلم دودانگ وکتابت ـ رقم «کاتب‌الحضرت السلطانی محمدحسین » تاریخ ۱۲۵۲ .

(۵۱) یك قطعه ،مذّهب ـ بقلم شش‌دانگ ودودانگ ونیمدودانگ ـ رقم « کاتب‌الحضرت السلطانی محمدحسین » تاریخ ۱۲۵۲ .

✡

میرزا محمد حسین طهرانی ملقب بکاتب‌السلطان، ازکتاب دربارمحمد شاه وناصرالدینشاه ، درخط نستعلیق استاد بود وخـط شکسته را درست می نوشت. میرزا محمدحسین تـاسال ۱۲۷۰ حیات داشته و تـاریخ وفاتش معلوم نیست .

(۵۲) دورهٔ کامل روضة‌الصفای میرخواند ، هفت جلد در یـك مجلد ـ دارای هفت سرلوحهٔ مذّهب مرّصع ـ بقلم کتابت خفی ـ رقم « محمود

(٤٣) یك رقعه، تشعیرسازی مذهّب - بقلم نیمدودانگ و کتابت - رقم « محمد صالح ».

(٤٤) یك رقعه، مذهّب - بقلم نیمدو دانگ - رقم « محمد صالح » - تاریخ ۱۱۱۰.

✿

محمدصالح‌اصفهانی، فرزند میرزا ابوتراب خوشنویس و بسال ۱۱۳۰ درگذشته است.

(٤٥) دورقعه، متن وحاشیه مذهّب مرصّع - بقلم نیمدو دانگ - رقم « محمد عاقل » - تاریخ ١١٦٤.

✿

محمدعاقل که بنابقول سرخوش‌درکلمات الشعراء، مازندرانی وملقب بروشن رقم بوده، هفت قلم راخوش مینوشته ودبیرخاص دربار عالمگیرپادشاه ثانی هندی بوده است. تاریخ وفاتش معلوم نیست و تا سال ١١٦٤ تاریخ کتابت این قطعه درقید حیات بوده‌است.

(٤٦) یك‌صفحه، مذهّب - بقلم‌کتابت - رقم « علی اکبر تفرشی کاتب - الحضرةالسلطانی » - تاریخ ۱۲۳۷.

✿

میرزا علی اکبر تفرشی ملقب بکاتب السلطان ازخوشنویسان دربار فتحعلیشاه بوده وبسال ١٢٤٥ درگذشته است.

(٤٧) مرقّع،مشتمل برسی وهفت‌رقعه خطوط وتصاویر مختلف که سه رقعهٔ مذهّب آن بقلم نیمدو دانگ وکتابت بخط وصال است - تاریخ ١٢٤٧.

✿

دانگ - رقم « میرعلی الشیرازی » - تاریخ ۱۲۸۸ .

✡

ابوالمعالی میرعلی شیرازی ملقب بشمس‌الادباء ، مدتی ملازم عبدالصمد میرزا عزّالدوله بوده و بعداً جزو کتاب دربار ناصرالدین شاه منسلک گردیده است . وی خط نستعلیق را خوش مینوشته و بیشتروقت خود را بکتابت ترجمهٔ قرآنهائی که درزمان خود کتابت میشده میگذارنیده است . تا سال ۱۲۸۸ تاریخ تحریرجهانگشای مزبورحیات داشته‌است وتاریخ وفاتش معلوم نشد .

(۵۶) یك صفحه ، بقلم کتابت - رقم « علی محمد اللو اسانی » - تاریخ ۱۲۶۱

✡

میرزا علی‌محمدلواسانی ابن‌میرزاحسین‌علی، برادرمیرزامحمدجعفرحکیم الهی‌است . اجدادش دردربار قاجاریه وافشاریه معزّز بوده‌اند وخود یکی از مشهورترین استادان‌خط قرن اخیراست. درنستعلیق و شکسته نستعلیق مرتبهٔ عالی‌دارد. بطریقهٔ شیخیه متمایل وشاعر بود و«صفا» تخلص‌میکرد . وفاتش در هفتاد وهشت سالگی بسال ۱۲۹۹ درتهران واقع شده‌است .

(۵۷) یك‌رقعه، سیاه مشق - بقلم سه دانگ - رقم « غلامرضا » .

✡

میرزا غلامرضای اصفهانی ، درخط نستعلیق وشکسته سرآمد روزگار خود بود واستادان اخیرنستعلیق غالباً شاگرد اویند . وی شاعر نیز بوده است و غالباً خط خودرا با رقم « یاعلی مدد » مشخص کرده‌است . وفات او در المآثروالاثار سال ۱۲۹۰ ذکر شده‌است واین تاریخ صحیح نیست وازخطوط رقم دار اوتا تاریخ ۱۳۰۳ نیزدیده‌ام .

(۵۸) یك قطعه ، مفضض منقش با سفید آب روی کاغذ مشکی - بقلم نیمدودانگ جلی - رقم «میرداماد».

حکیم » ـ تاریخ ۱۲۶۶ (این کتـاب در مدت شش سال کتـابت شده است) .

✿

میرزا محمود متخلص بحکیم، سوّمین فرزند میرزا کوچك وصال، بسال ۱۲۳٤ درشیراز متولد شد ودر خط نستعلیق خفی استاد بود وازعلم طب سرـ رشته داشت ودرجوانی بسال ۱۲۷٤ درشیراز در گذشت .

---

(٥۳) یك قطعه، سیاه مشق مذّهب ـ بقلم چهار دانگ ـ رقم « فضل الله »

✿

حاج میرزا فضل الله ساوجی (پدر میرزا ابوالفضل ساوجی خوشنویس شهیر) ، از مشاهیر فضلای عصر بود وخطوط نستعلیق ونسخ وثلث راخـوش مینوشت ودرخط شناسی و معرفت خطاطان مهارت داشت . دربدایت حال معلم علی میرزاظل ّالسلطان فرزند فتحعلیشاه بوده و هنگام قشونـکشی محمد شاه بهرات، وی نیز بدانصوب گسیل شده است . وفاتش بسال ۱۲۷٥ اتفاق افتاده است .

---

(٥٤) شش دفتر مثنوی مولانا جلال الدین ، دوصفحهٔ اول هر دفتر متن و حاشیه مذّهب باسرلوحهٔ مرّصع ـ بقلم کتابت خفی ـ رقم « محمدالمتخلص بداوری » تاریخ ۱۲٦۷ ـ ۱۲٦۲ .

✿

میرزا محمد متخلص بداوری، چهارمین فرزندهنرمند وصال، بسال ۱۲۳۸ درشیراز متوّلد گردید ، درحکمت واقسام شعر وادبیات ونقاشی ماهر وخط نستعلیق وشکسته را استادانه مینوشت. داوری بسال ۱۲۸۳ درشیرازدر گذشت ودر جوار پدر بخاك سپرده شد .

---

(٥٥) دورهٔ کامل جهانگشای جوینی ، سه جلد دریك مجلّد ، دوصفحهٔ اوّل حاشیه مرّصع مذّهب بین السطور طلا اندازی شده ـ بقلم نیمدوـ

✡

میرزا علی نقی فرزند میرزا یوسف مذهّب باشی شیرازی و درعصر خودازمشاهیر نستعلیق نویسان شیراز بوده‌است .

وی درتاریخ تالیف آثارعجم فرصت‌شیرازی، یعنی سال ۱۳۱۳، حیات داشته ونیز تاسال ۱۳۳۵ میزیسته وپس ازآن معلوم نشد که چه تاریخی در گذشته است .

(۶۲) یك رقعه ، مذهّب - بقلم چهار دانگ - رقم « محمد حسین - عماد الکتاب » - تاریخ ۱۳۳۰ .

✡

میرزا محمد حسین عمادالکتاب سیفی قزوینی، آخرین‌خوشنویس خط نستعلیق قرن حاضر وپیرو وناشر شیوهٔ میرزا محمد رضای کلهر بود که پس‌از مرگ او هنوز کسی درشیوائی خط نستعلیق جای اورا نگرفته‌است.

عمادالکتاب‌خط نستعلیق‌خفیّ وجلیّ‌را استادانه وخط‌شکسته نستعلیق ونسخ را خوش می‌نوشت ونیز درنقاشی دست‌داشت .

از آثار نفیس وی یکدوره رسم‌الخط میباشد که بچاپ‌رسیده است.

تصویر او که خود بقلم‌آب رنك زیبا طرح کرده ومقدار فراوانی از سیاه مشقهای وی درکتابخانهٔ ملی موجوداست .

زندگانی عماد الکتاب خالی ازحادثه نبوده‌است وفقط‌دراواخرعمر که شغل دولتی داشت چندی بآسایش وآرامش روزگار گذرانید ودرهفتادسالگی بسال ۱۳۱۵ در تهران درگذشت .

(۶۳) مجموعهٔ منتخبات اشعار ، دارای یك سر لوحهٔ مذهّب مرصّع ، اوراق عموماً متن‌وحاشیه‌قابسازی‌شده ، حاشیه‌تشعیرسازی مذهّب - جلد سوخت‌تحریرمعرّق طلا پوش‌لولادار- بقلم‌کتابت - بدون‌رقم‌وتاریخ‌تحریر (درحدود قرن دهم) (این نسخه از کتابهای کتابخانهٔ شاه عباس ثانی صفوی ودر پشت صفحهٔ اوّل مهرشاه عباس و یاد داشتی دارد که بتاریخ

✿

میرداماد، لقب سید مهدی خوشنویس دورهٔ ناصری است که تاسال ۱۳۰۹ میزیسته وپس ازآن‌ازاحوالش اطلاعی نیست .

(۵۹) یك قطعه، مذهّب فرسوده - بقلم سه دانگ - رقم «عبدالنبی» تاریخ ۱۲۸۸ .

✿

میرزا عبدالنبی خوشنویس، در تبریز در دربار ولیعهدی مظفرالدین شاه ملازم بوده‌است وپس ازتاریخ قطعهٔ مزبور ازاحوالش اطلاعی‌نیست .

(۶۰) یك رقعه، تشعیرسازی مذّهب - بقلم نیمدودانگ - رقم «کاتب الحضرت السلطانی محمدحسین شیرازی» تاریخ ۱۳۰۵ .

✿

میرزا محمد حسین ملقب بکاتب‌السلطان ابن‌حاج‌محمدعلی تاجرشیرازی، درشیراز کسب کمالات کرده واز خوشنویسان مقرردربار ناصرالدین شاه و یکی ازبهترین نستعلیق نویسان قرن اخیراست، که خط اوباخوشترین خطوط اساتید برابری مینماید . نسخهٔشش دفترمثنوی که برای ناصرالدین شاه کتابت کرده یکی ازنفایس خطوط نستعلیق است .

وی تازمان جلوس مظفرالدین شاه نیز از کتاب سرکاری بوده ودر کتابی که بامرمظفرالدین شاه کتابت کرده «کاتب‌الحضرة السلطانی، مستوفی دیوان اعلی،» رقم کرده است . ازآثار اوتا تاریخ ۱۳۱۶ نیز دیده شده و پس ازآن معلوم نشد تاچه زمانی میزیسته‌است .

(۶۱) دیوان‌حافظ، باسه سرلوحهٔ مذّهب مرّصع - بقلم‌کتابت خفی - اصل نسخه درحدود قرن یازدهم کتابت شده وکاتب آن، بواسطه هشت صفحه سقط از ابتداء وانتهای کتاب، معلوم نیست و درپشت صفحهٔ اوّل اورنگ وصال یاد داشتی داردکه برای تکمیل این نسخه میرزاعلی نقی خوشنویس، صفحات ساقط را نوشته وباوّل وآخر آن افزوده است .

قرن دهم) .

(۷۱) یك رقعه ، مذّهب مرّصع تشعیر سازی شده ـ بقلم دو دانگ وکتابت ـ بدون رقم وتاریخ تحریر (درحدود قرن دهم) .

(۷۲) یك رقعه ، مذّهب منقش ـ بقلم کتابت خفیّ ـ بدون رقم وتاریخ تحریر (درحدود قرن دهم) .

(۷۳) یك جزء ازیك مثنوی نامعلوم ، قابسازی‌شده ، دارای یك‌سرلوحهٔ مذّهب مرّصع،متن وحاشیه تشعیرسازی مذّهب وملوّن ومعرّق منقش ـ بقلم کتابت ـ بدون رقم وتاریخ تحریر (درحدود قرن دهم) .

(۷٤) دو رقعه ، مذّهب مرّصع تشعیر سازی ملوّن ـ بقلم دو دانگ ـ بدون رقم وتاریخ تحریر « درحدود قرن دهم » .

(۷۵) یك قطعه ، مذّهب روی کاغذ سبز باسفیداب بقلم دو دانگ ـ بدون رقم‌وتاریخ تحریر « درحدود قرن یازدهم » .

(۷٦) یك صفحه ، مذّهب ـ بقلم کتابت ـ بدون رقم و تاریخ تحریر ـ (درحدود قرن یازدهم) .

(۷۷) دورقعه ، تشعیر سازی شدهٔ مذّهب ـ بقلم نیمدو دانگ و کتابت خفیّ ـ بدون رقم وتاریخ‌تحریر (درحدود قرن یازدهم) .

۱۰٦٦ وارد کتابخانهٔ شاهی شده‌است) .

(٦٤) یك صفحه ، مذّهب ـ بقلم نیمدو دانگ ـ بدون رقم و تاریخ تحریر (درحدود قرن دهم) .

(٦٥) یك صفحه ، متن وحاشیه مذّهب مرّصع ـ بقلم دودانگ ـ بدون رقم وتاریخ تحریر (درحدود قرن دهم) .

(٦٦) یك رقعه ، متن وحاشیه مذّهب مرّصع ـ بقلم نیمدو دانگ ـ بدون رقم وتاریخ تحریر (درحدود قرن دهم) .

(٦٧) یك‌رقعه ، متن وحاشیه مذّهب مرّصع ـ بقلم نیمدودانك ـ بدون رقم وتاریخ تحریر (درحدود قرن دهم) .

(٦٨) یك صفحه ، قابسازی شدهٔ مذّهب منقش ـ حاشیه تشعیر سازی مذّهب ـ بقلم نیمدو دانگ ـ بدون رقم وتاریخ تحریر (درحدود قرن دهم) .

(٦٩) یك جزء ازبوستان‌سعدی ، قابسازی شده‌متن وحاشیه تشعیرسازی مذّهب،سرفصل‌ها مذّهب مرّصع ـ بقلم کتابت ـ بدون رقم وتاریخ‌تحریر (در حدود قرن دهم) .

(٧٠) یك قطعه ، بقلم دو دانگ ـ بدون رقم وتاریخ تحریر (در حدود

اسماء رجال

(۷۸) دو رقعه ، سیاه مشق تشعیر سازی شدهٔ مذّهب - بقلم دو دانگ - بدون رقم و تاریخ تحریر (درحدود قرن دوازدهم) .

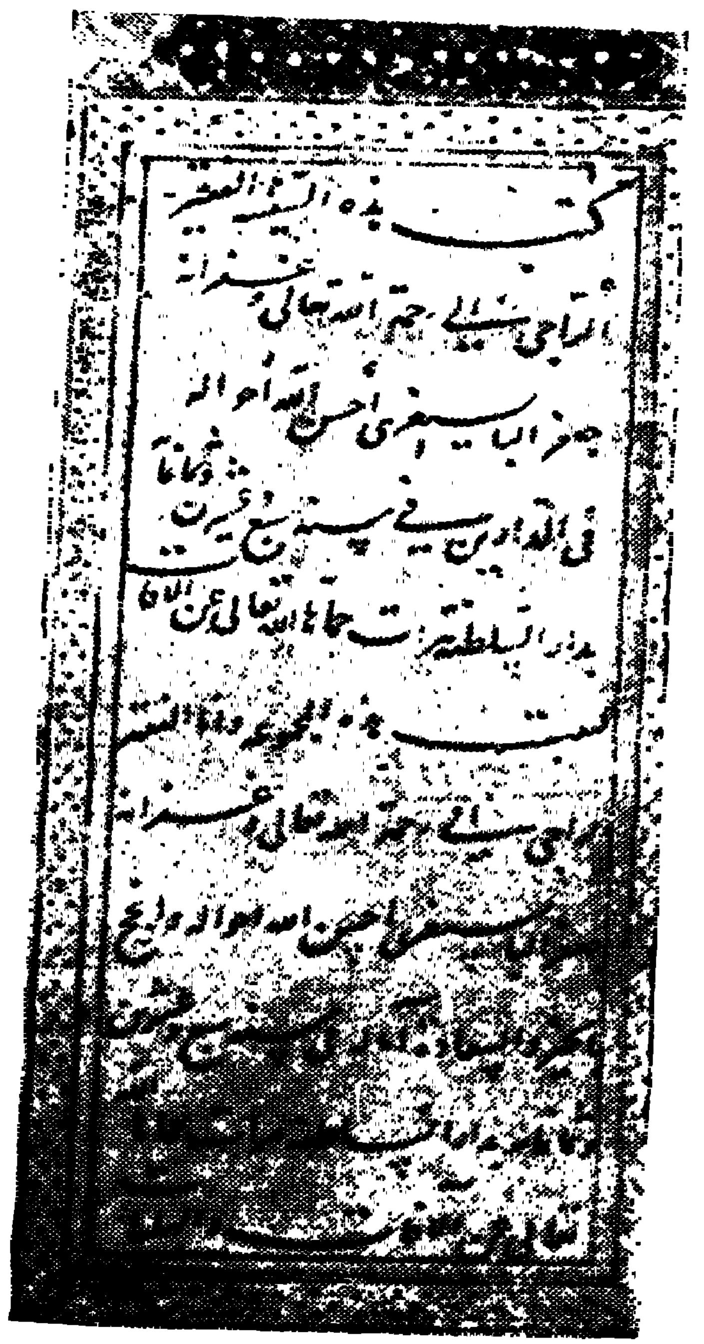
(۷۹) یك قطعه ، بقلم شش دانگ ودو دانگ - بدون رقم - تاریخ ۱۳۰۰ .

(۸۰) یك قطعه ، مذّهب منقش تشعیر سازی شده - بقلم چهار دانگ - بدون رقم و تاریخ تحریر (قرن چهاردهم) .

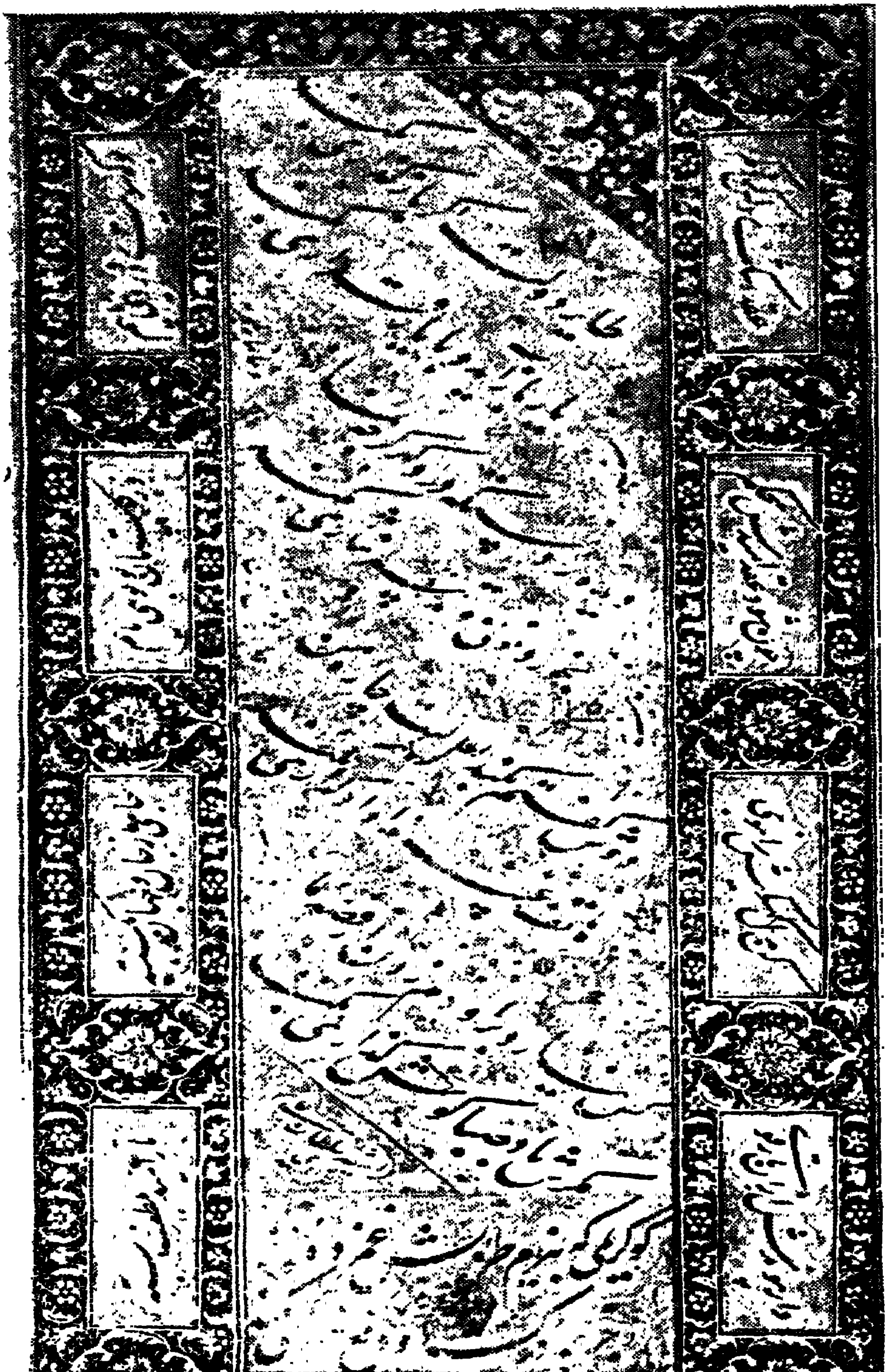
(۸۱) لوایح جامی ، دارای یك سرلوحهٔ مذّهب مرّصع، دوصفحهٔ اوّل متن وحاشیه تشعیرسازی مذّهب - بقلم کتابت - تاریخ ۱۳۰۴ .

پایان

نمونهٔ
بعض خطوطی که در فهرست
توصیف شده است

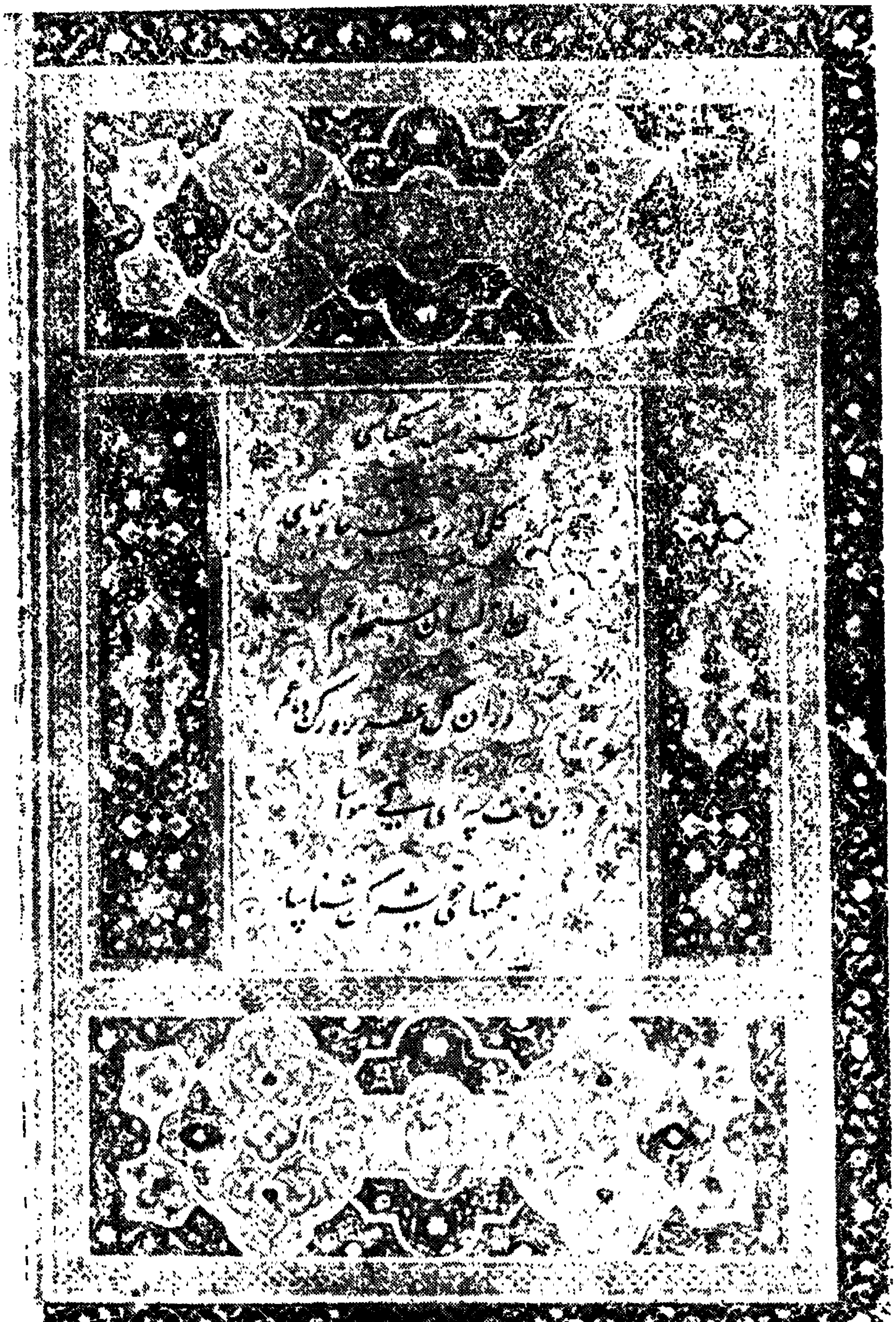
(نمونه شمارة ١)

(شمارة ٢)

(شمارهٔ ۳)

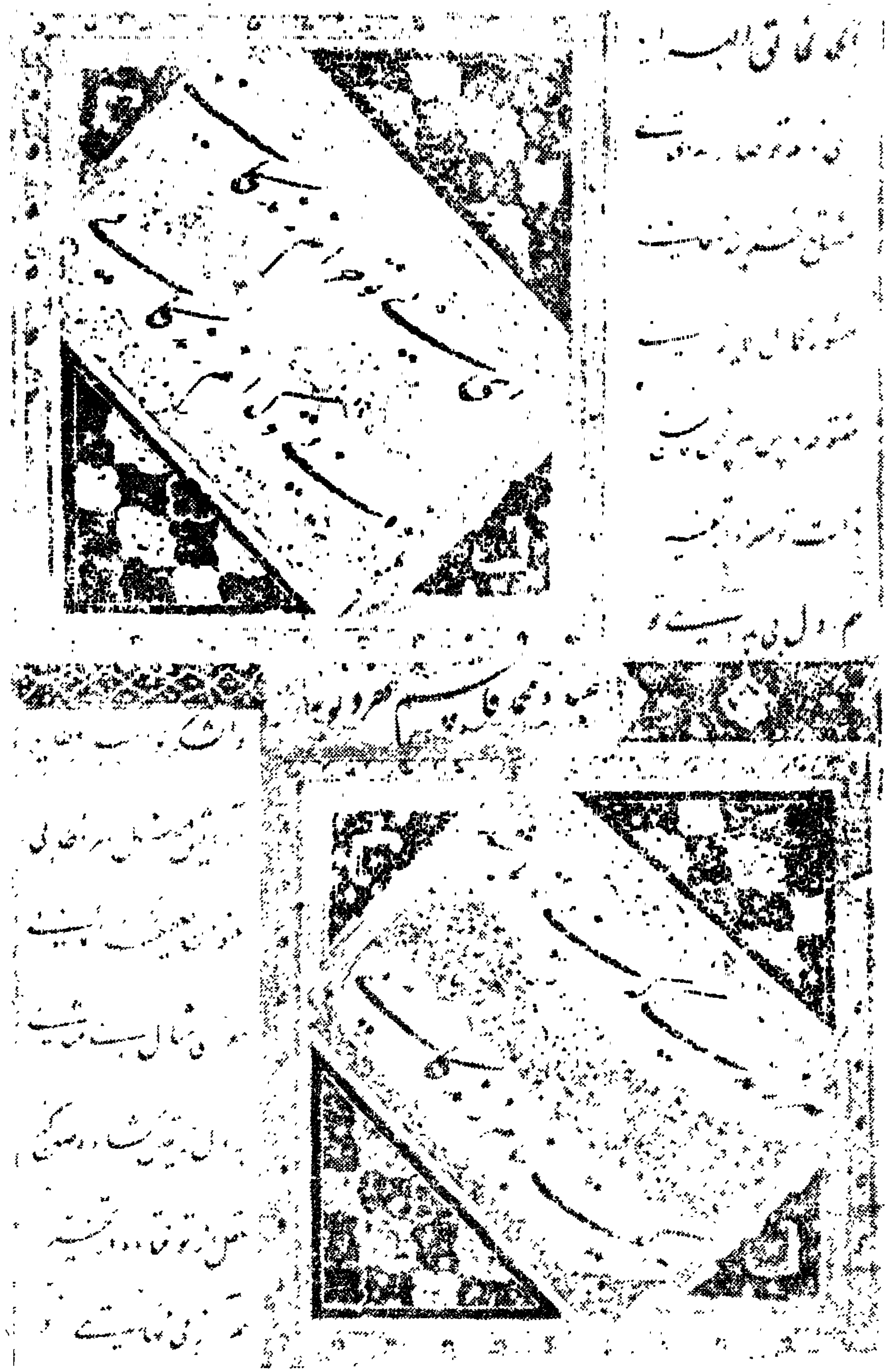
(شمارهٔ ٤)

یارب بحق مقصد و مقصود کاینات

(شمارة ٥)

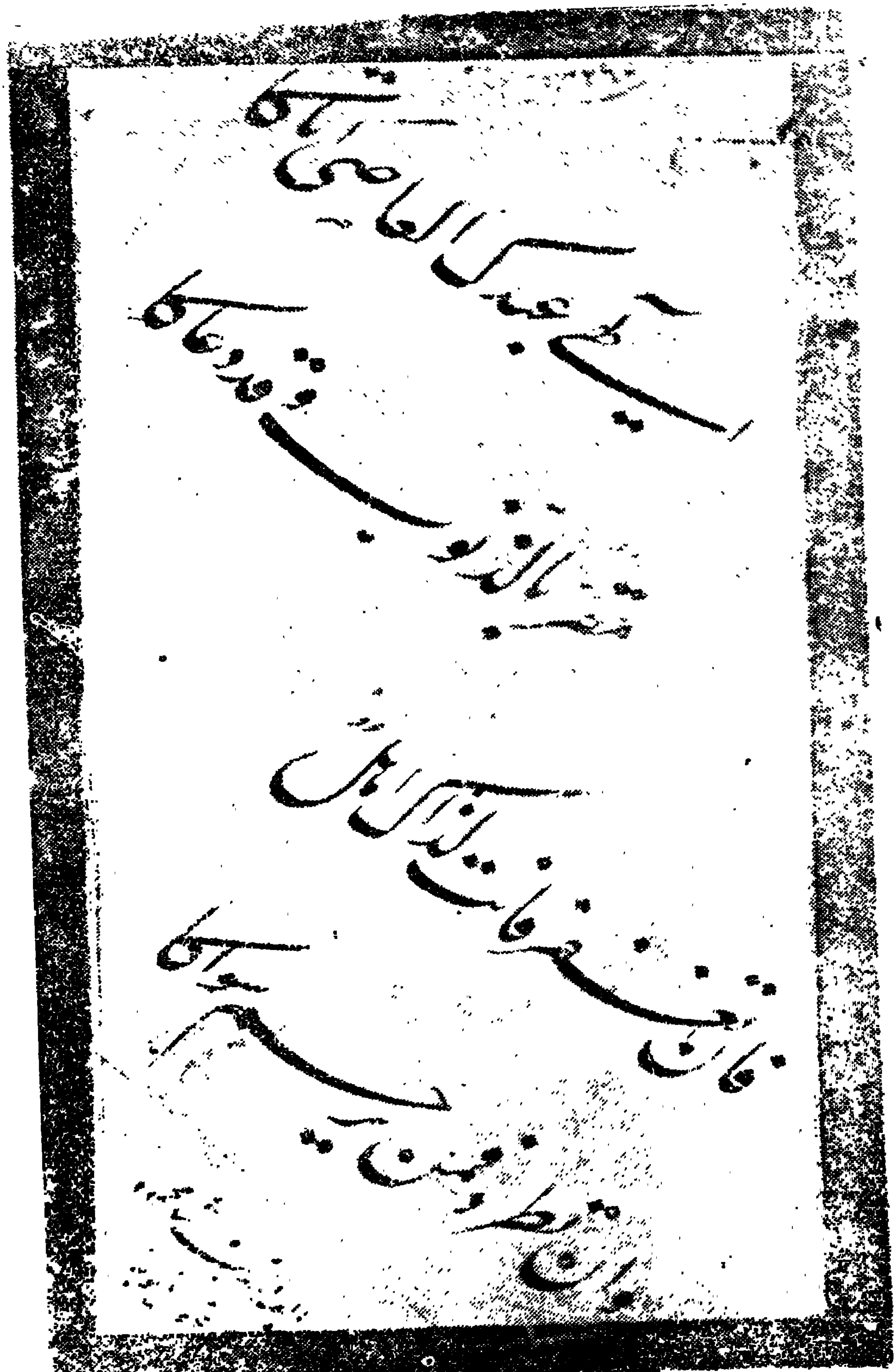
(شمارهٔ ۷)

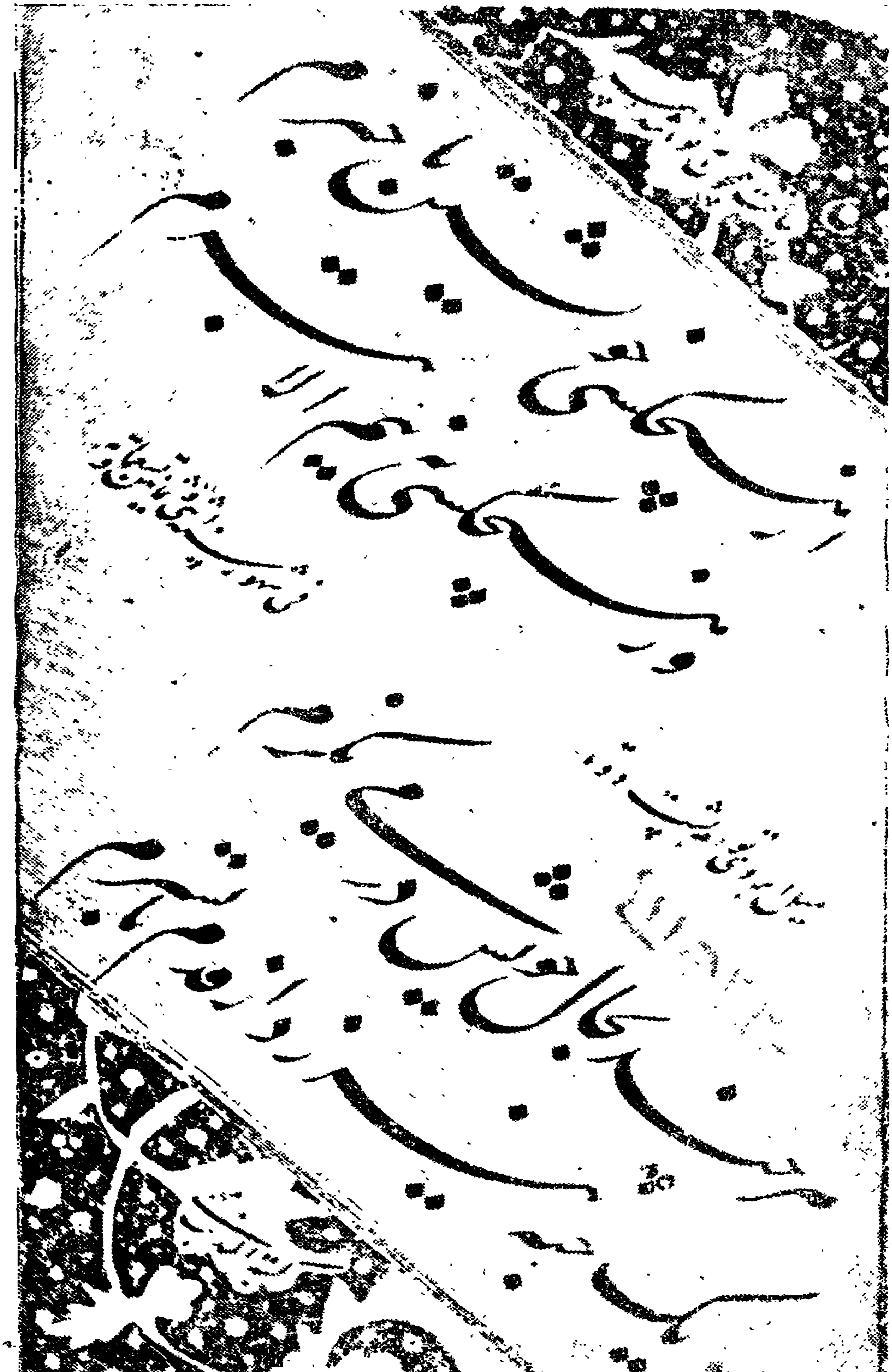
(شمارة ۱۱)

(شمارة ١٢)

(شمارة ١٣)

(شمارة ١٤)

سپاس بی قیاس پیش قدم شهسوار عقل و بیرون از حد عدد و احصای آن [illegible]

چشم وهم در بین صورت حصر و شمار آن بجناب [illegible] اجل جلاله و عم نواله

که وجوب وجود او از سمت سمات نزهت و کمال بود و از نقیصت نهایت مقدس

ذات بیچونش از نسبت زمان و مکان بی تعالی و صفات پاکش از شایبه تشبیه و تمثیل عاری

چنانچه میگوید [illegible] | ذات او سوی عارف و عالم

برتر از ما و کیف و از بل و لم | پاک از آنجهت که عاقلان گفتند

پاکتر ز آنکه عاقلان گفتند | سبحان رب العزة الصمد

لم یتخذ صاحبة ولا ولد | قد جل عن کل شبیه و ند

[illegible] تحقق احد | [illegible]

[illegible] خیال [illegible]

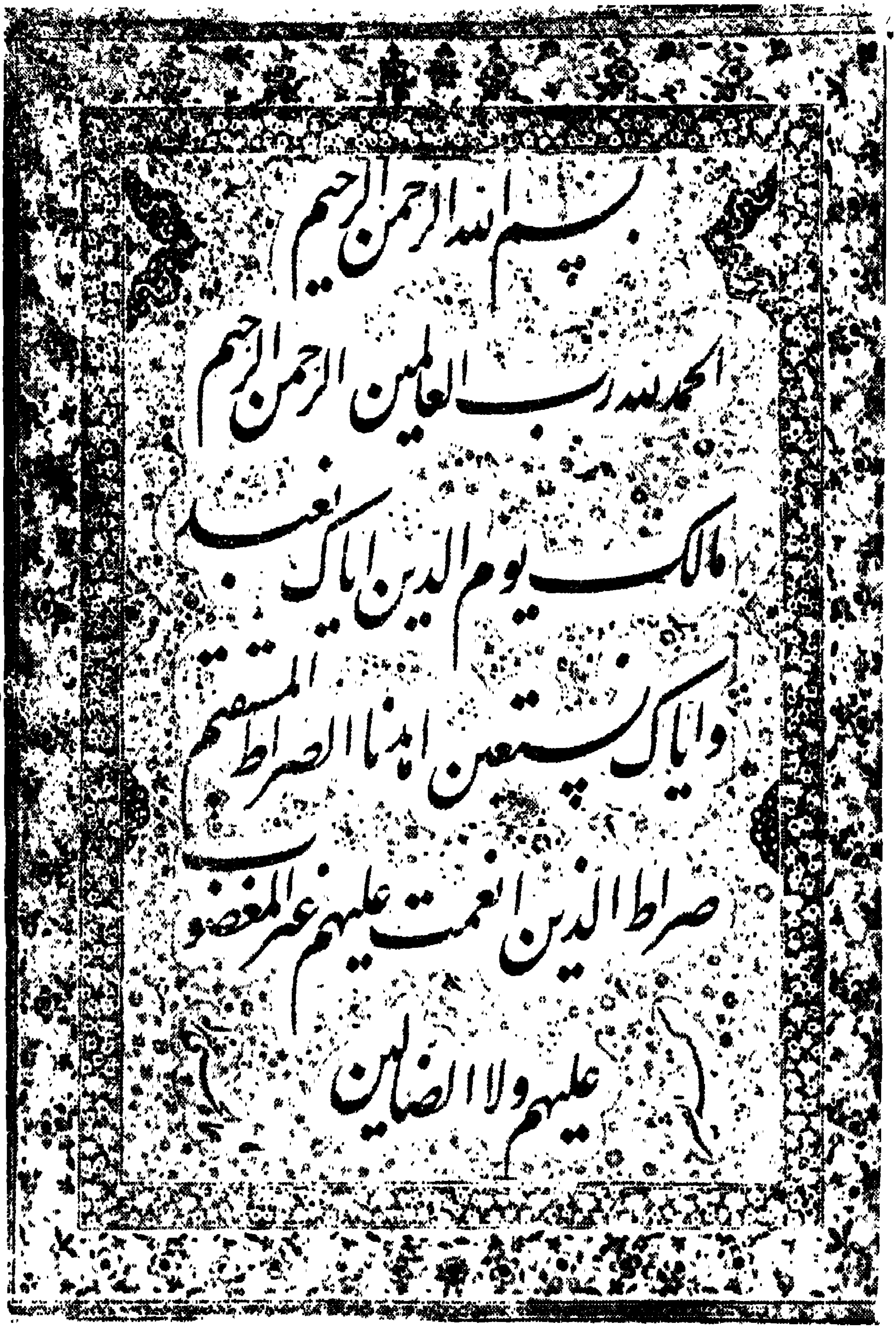
(شمارة ۱۵)

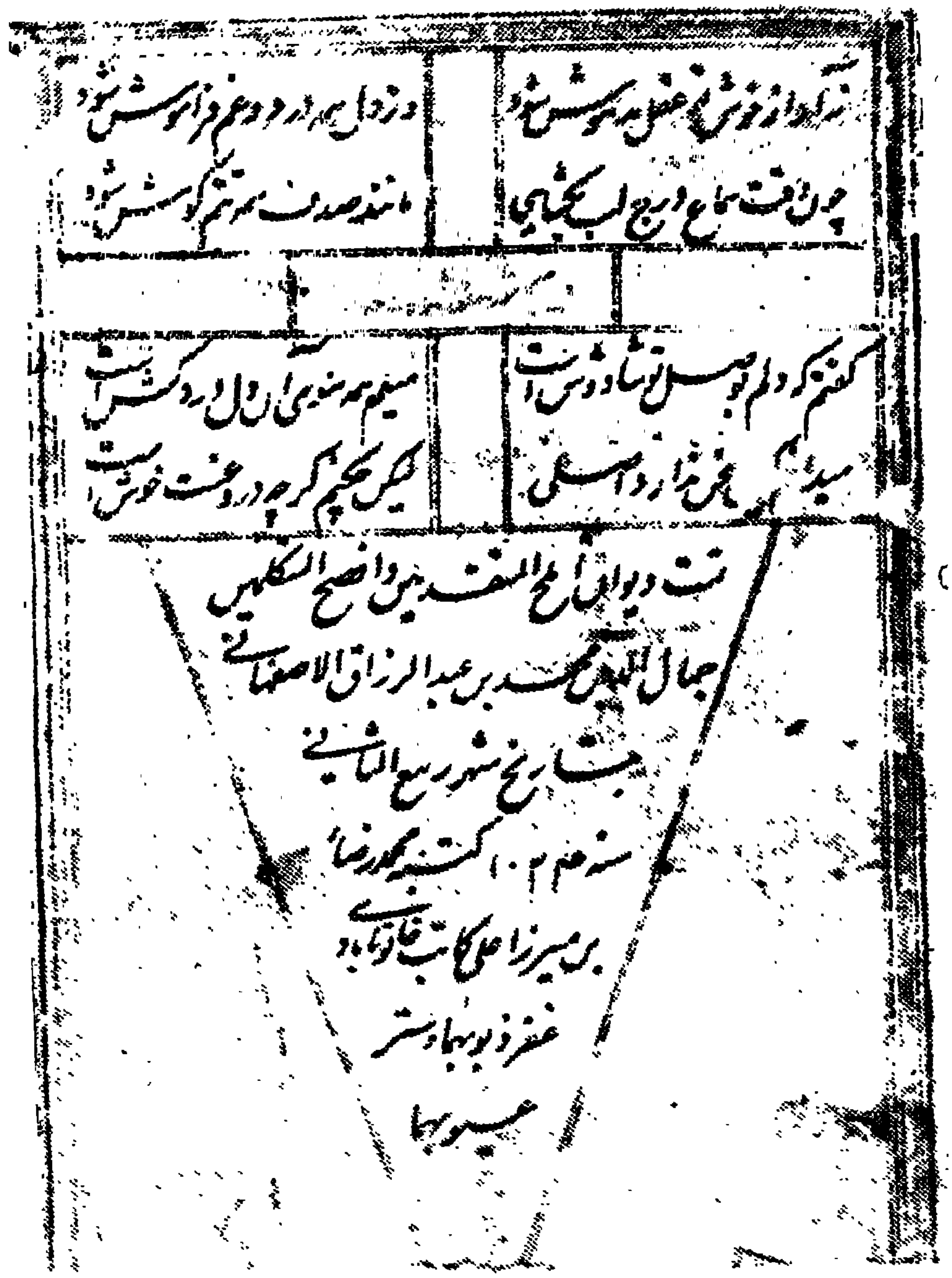
(شمارة ١٦)

(شمارة ١٧)

بسم الله الرحمن الرحیم
الحمد لله رب العالمین الرحمن الرحیم
مالک یوم الدین ایاک نعبد
و ایاک نستعین اهدنا الصراط المستقیم
صراط الذین انعمت علیهم غیر المغضوب
علیهم و لا الضالین

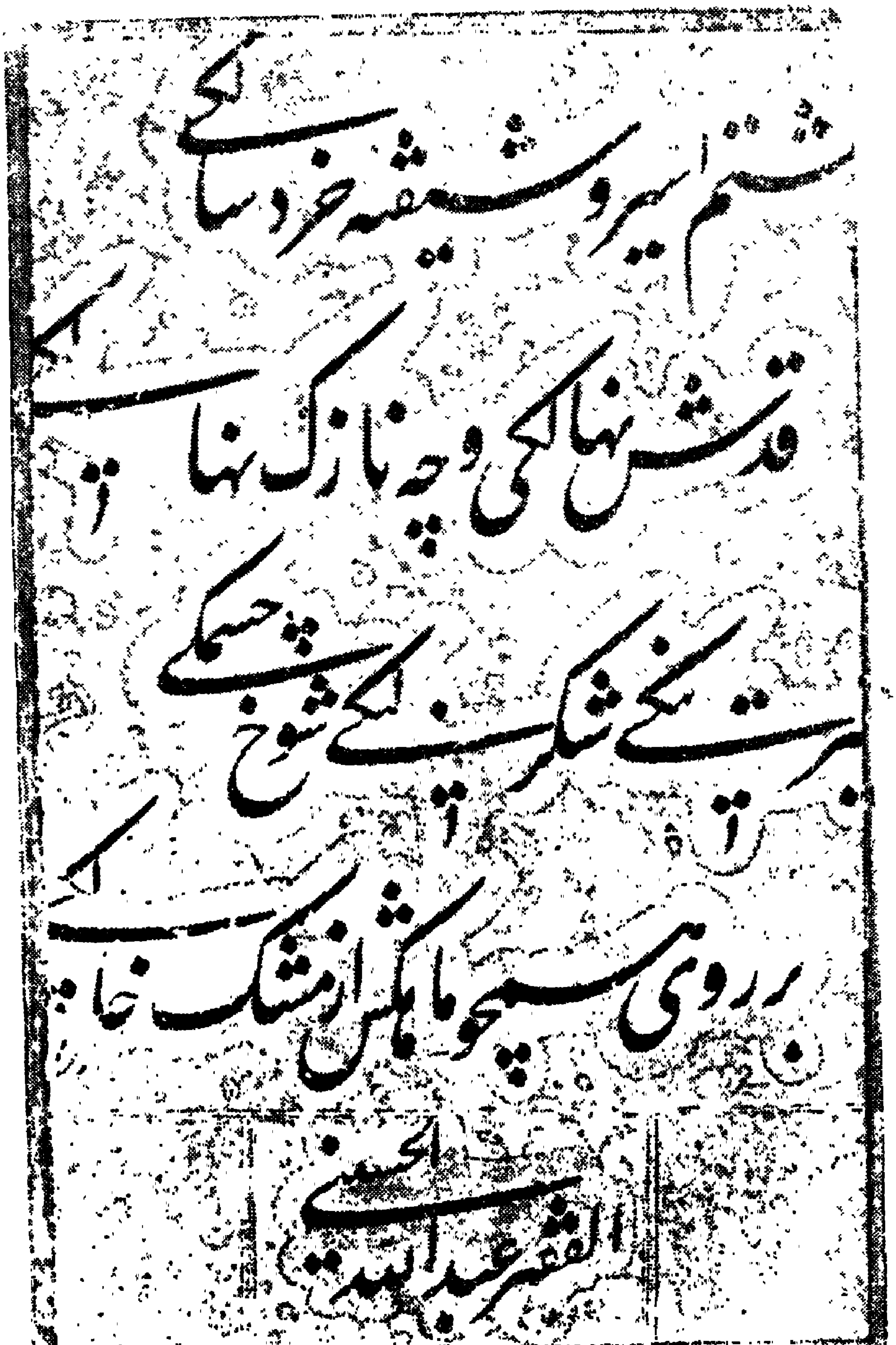
(شمارهٔ ٢٥)

هرگه دل از خورش عشق بیهوش شود | در زدل بهر دو عالم فراموش شود
چون وقت سماع و رنج لب بگشایی | مانند صدف همه تنم گوش شود

گفتم که دلم ز وصل تو شاد و خوش است | سیم همه سوی آن دل ار دو کش است
سید بهم نخیزد از وصل | لیکن بحکیم گرچه درد عشقت خوش است

تمت دیوان افصح المتقدمین و افصح المتکلمین
جمال الدین محمد بن عبد الرزاق الاصفهانی
بتاریخ شهر ربیع الثانی
سنه ۱۰۲۳ کتبه محمد رضا
بن میرزا علی کاتب نجف آبادی
غفر ذنوبهما و ستر
عیوبهما

(شمارة ۲۸)

شدم اسیر و شیفته خردسالکی
قدش نهالکی و چه نازک نهالکی
الفقیر عبدالله الحسینی

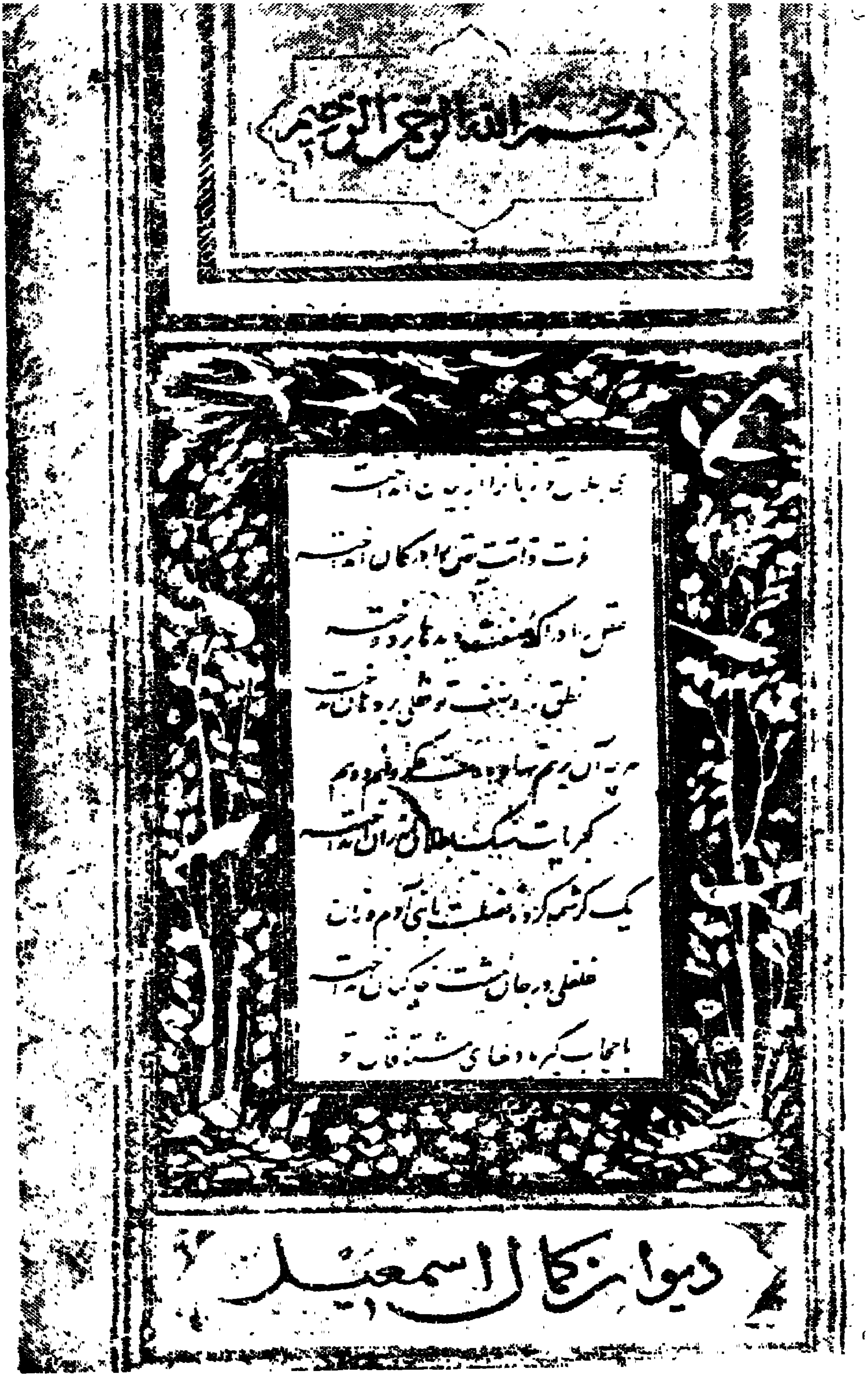
(شمارة ۲۹)

(شمارة ۳۰)

(شمارهٔ ۳۱)

(شمارهٔ ۳۲)

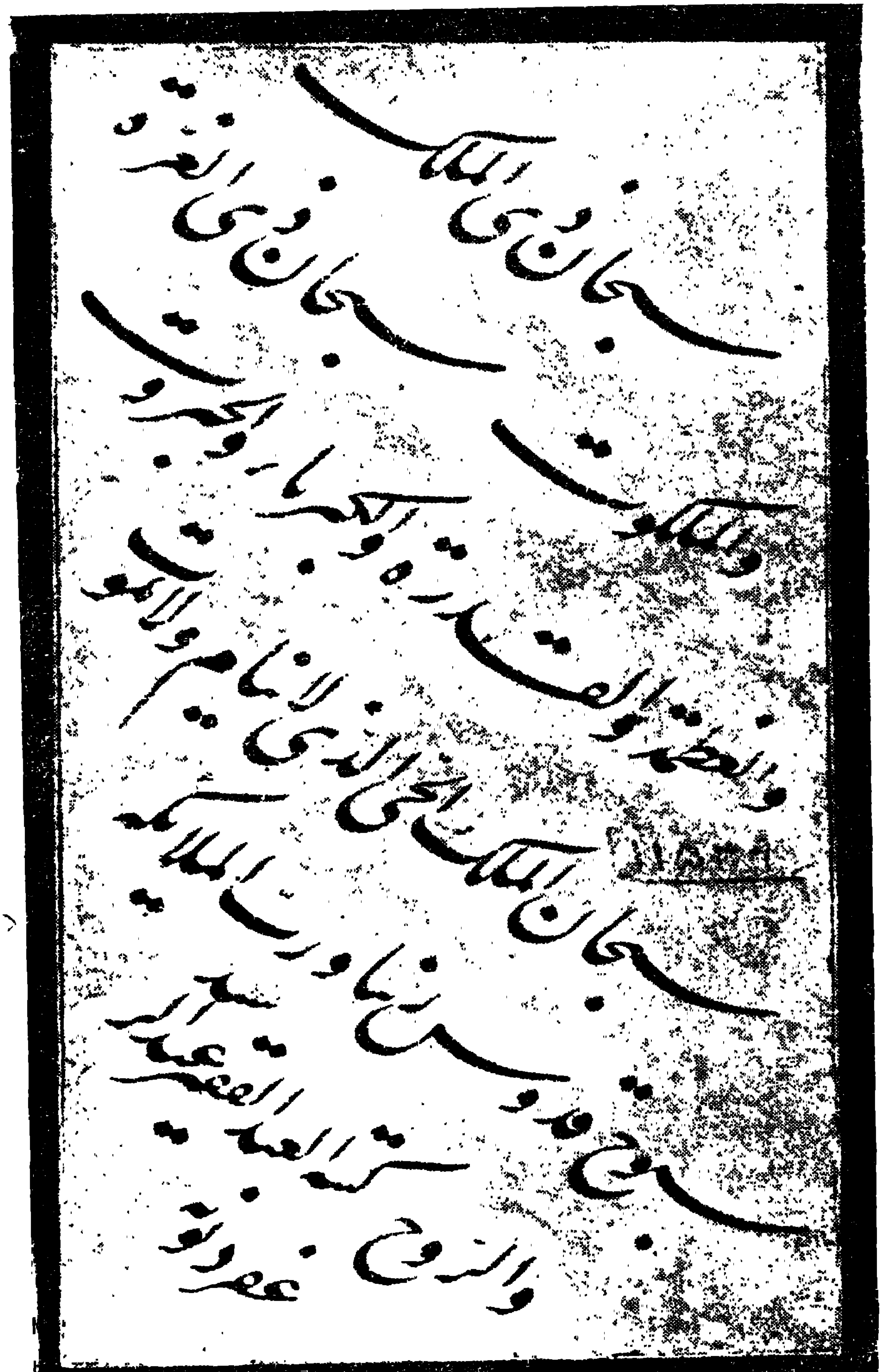
(شمارة ٣٤)

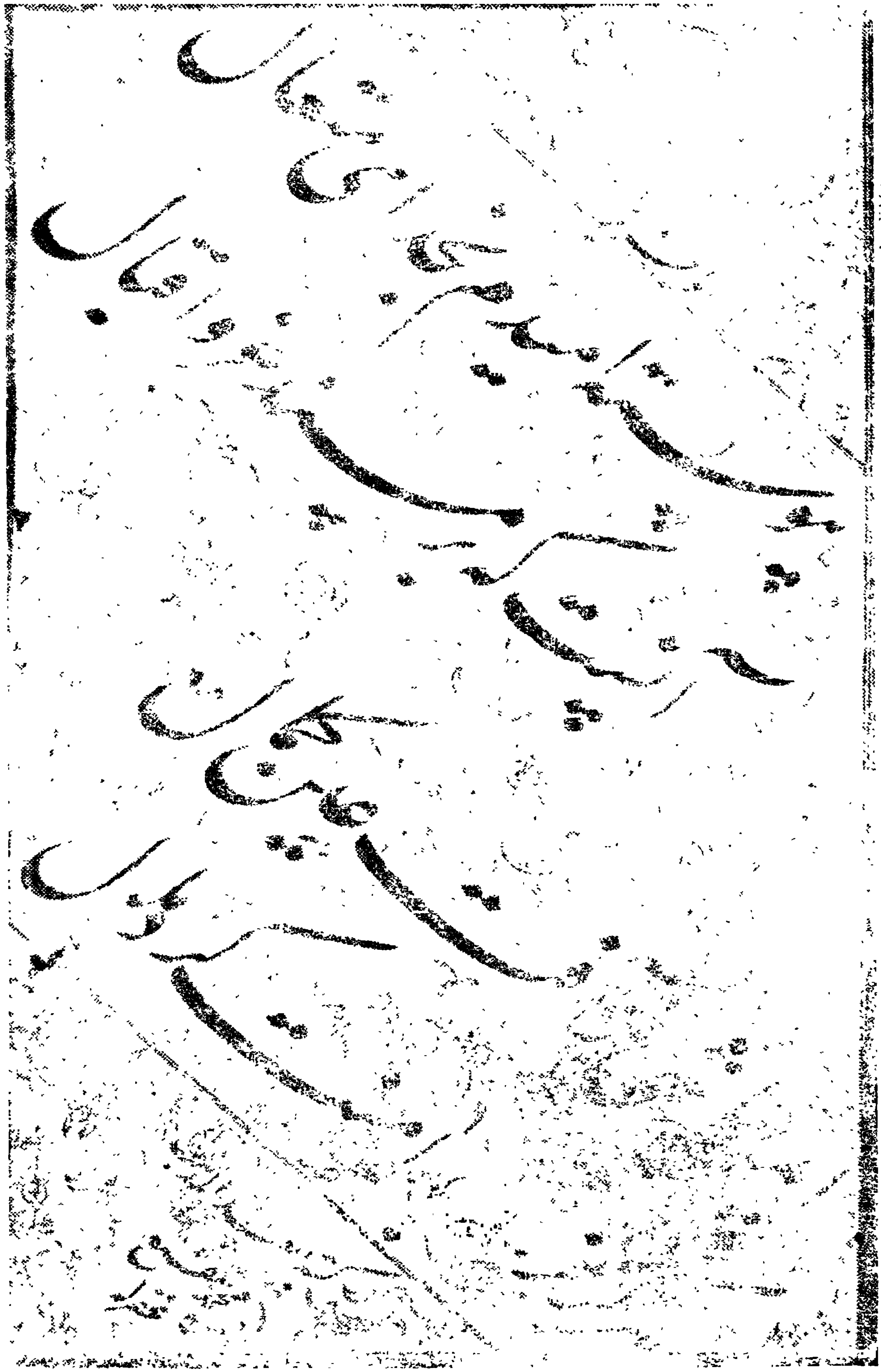
(شمارهٔ ٣٥)

(شمارهٔ ۳۸)

سبحان ذی الملک
سبحان ذی العزة
سبحان الملک الحی الذی لا ینام و لا یموت
سبوح قدوس ربنا و رب الملائکة و الروح

(شمارهٔ ۳۹)

(شمارة ٤١)

(شمارة ٤٢)

(شمارة ٤٣)

والحمد لله رب العالمین

[illegible]

(شمارهٔ ٤٦)

(شمارة ٤٧)

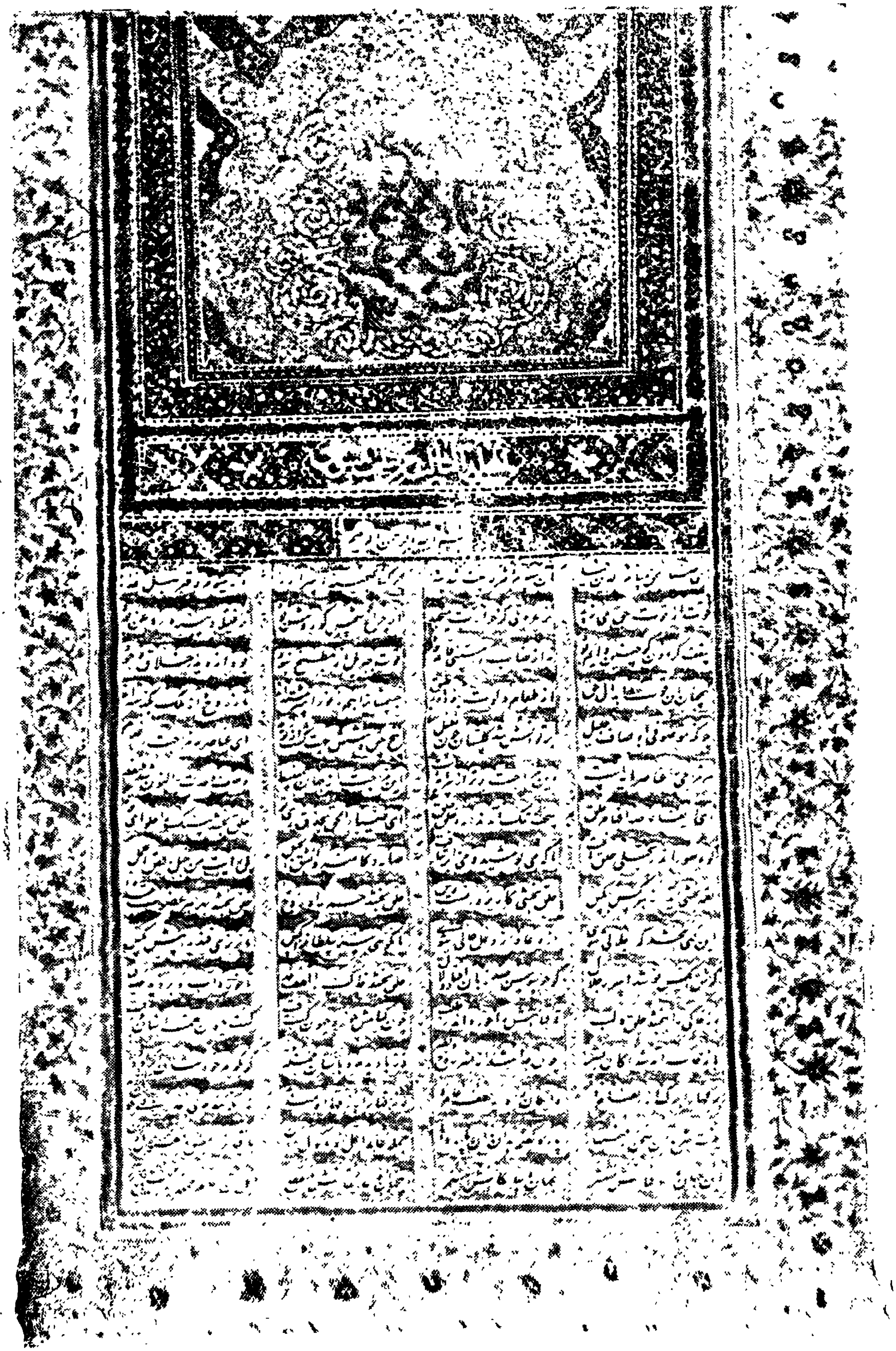
(شمارهٔ ٥٠)

(شمارة ۵۲)

(شمارة ٥٣)

(شمارهٔ ٥٤)

سپاس و ثنا معبودی را که واجب الوجود است مسجودی که وجود

او واهب انوار عقل و وجود است فریدگاری که اثبات وحدانیت

او در هر ذره از ذرات مکونات موجود است پروردگاری که باختلاف

لغات و صفات شکر روایع بدایع صنایع او مقصود است

رزاقی که از راه ربوبیت بر مائده کرمش ملحد و موحد یکسان است

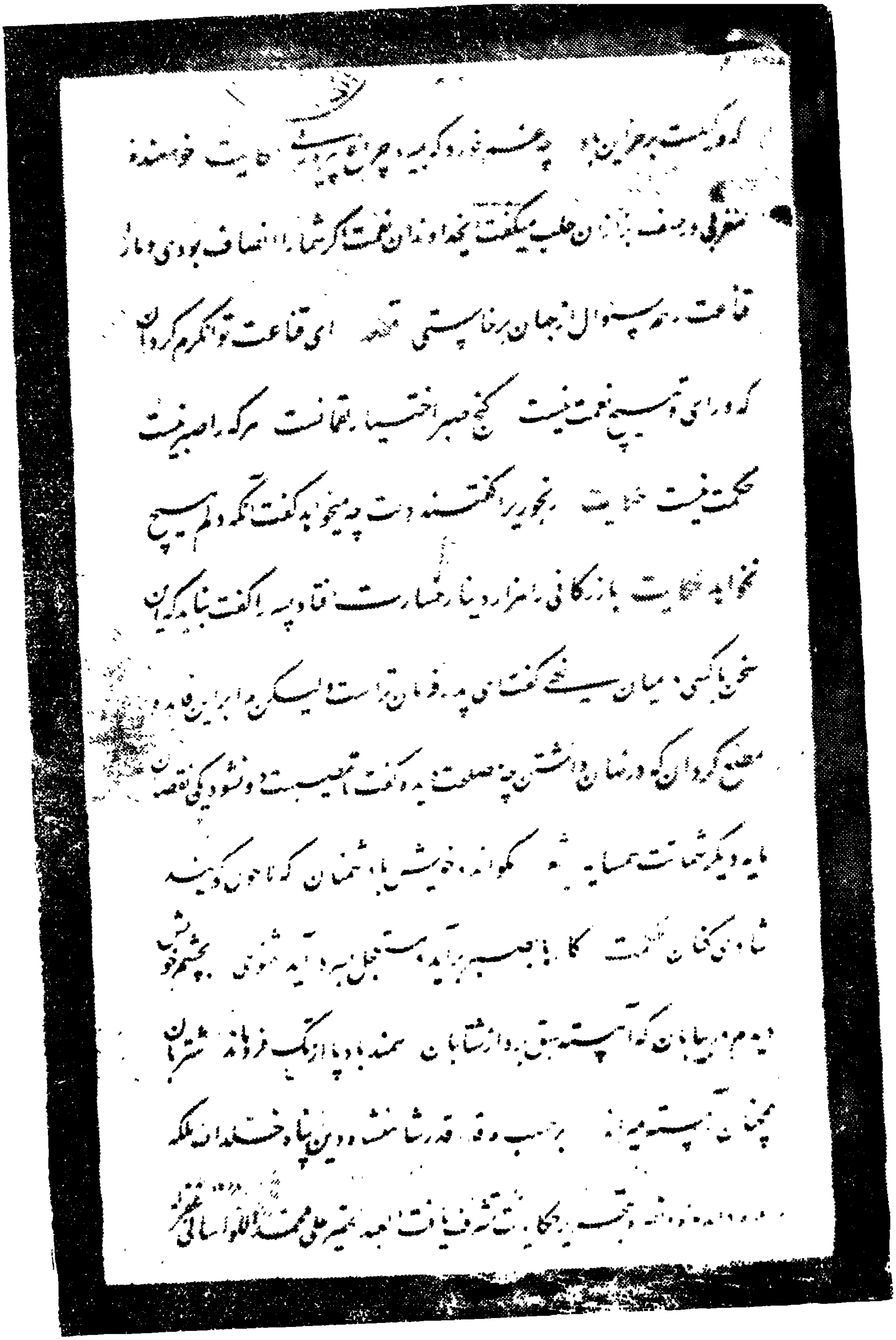
خلاقی که معلومات مبدعات فطرتش از کمال قدرت و یک

داستان است عظیمی که بلبل خوش الحان و نغمه بذکر الوان

نعمت او هزار دستان است کریمی که یک قطره از بحار مواهب

و باران مدرار نیسان است غفاری که نسیم لطفش ماده بقای هر

(شمارهٔ ۵۵)

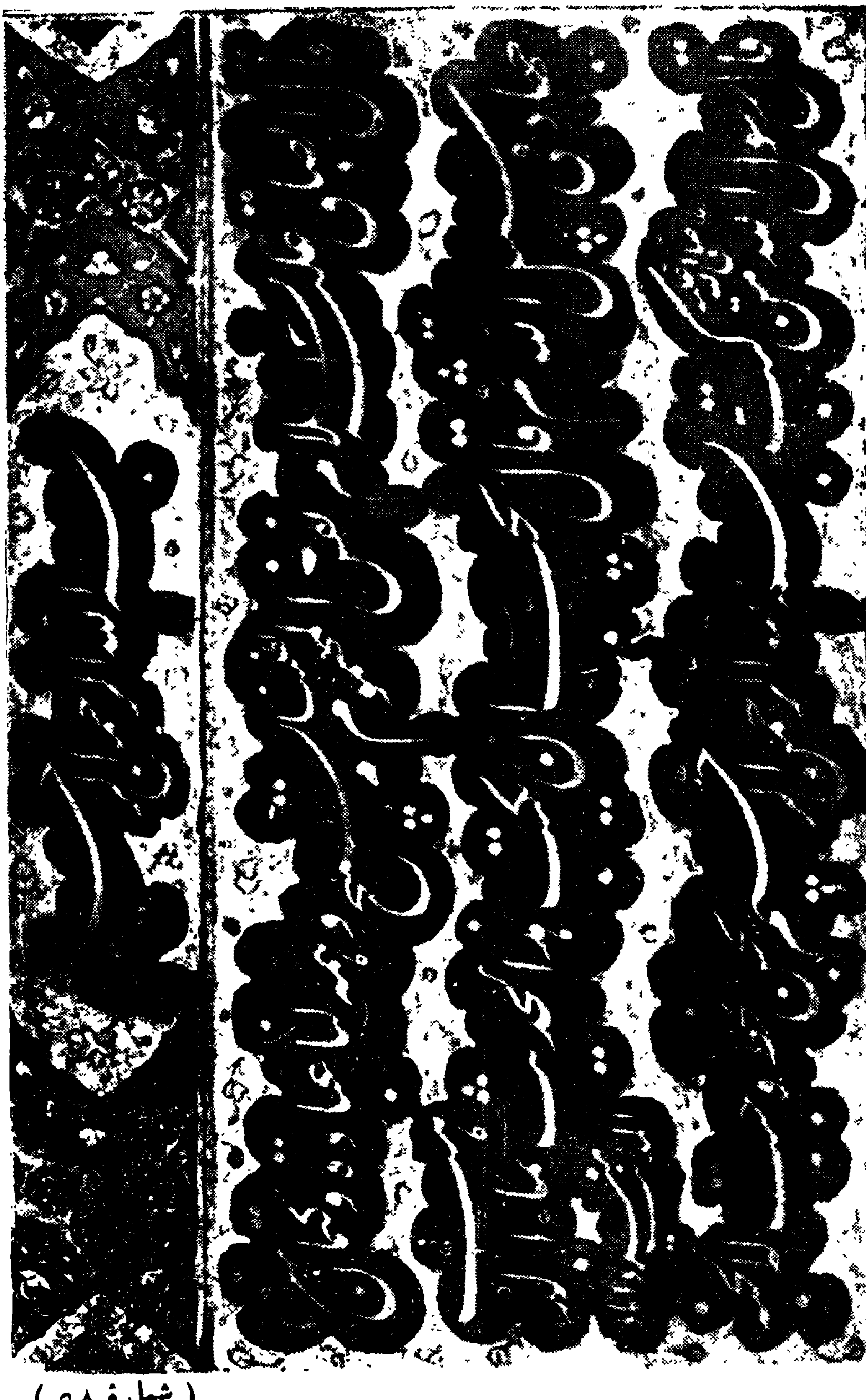

[illegible] حکایت خواهنده
مغربی در صف بزازان حلب میگفت ای خداوندان نعمت اگر شما را انصاف بودی و ما را
قناعت رسم سؤال از جهان برخاستی قطعه ای قناعت توانگرم گردان
که ورای تو هیچ نعمت نیست کنج صبر اختیار لقمان است هر که را صبر نیست
حکمت نیست حکایت رنجوری را گفتند دلت چه میخواهد گفت آنکه دلم هیچ
نخواهد حکایت بازرگانی را هزار دینار خسارت افتاد پسر را گفت نباید که این
سخن با کسی در میان نهی گفت ای پدر فرمان تراست ولیکن خواهم مرا بر فایده
مطلع گردانی که در نهان داشتن چه مصلحت بود گفت تا مصیبت دو نشود یکی نقصان
مایه و دیگر شماتت همسایه شعر مگوی اندُه خویش با دشمنان که لاحول گویند
شادی‌کنان حکایت کار با صبر برآید و مستعجل به سر آید شعر بچشم خویش
دیدم در بیابان که آهسته سبق برد از شتابان سمند بادپا از تک فروماند شتربان
همچنان آهسته میراند بر حسب وقت قدر شناخت [illegible] خسته [illegible]
[illegible] حکایت [illegible] محمد [illegible]

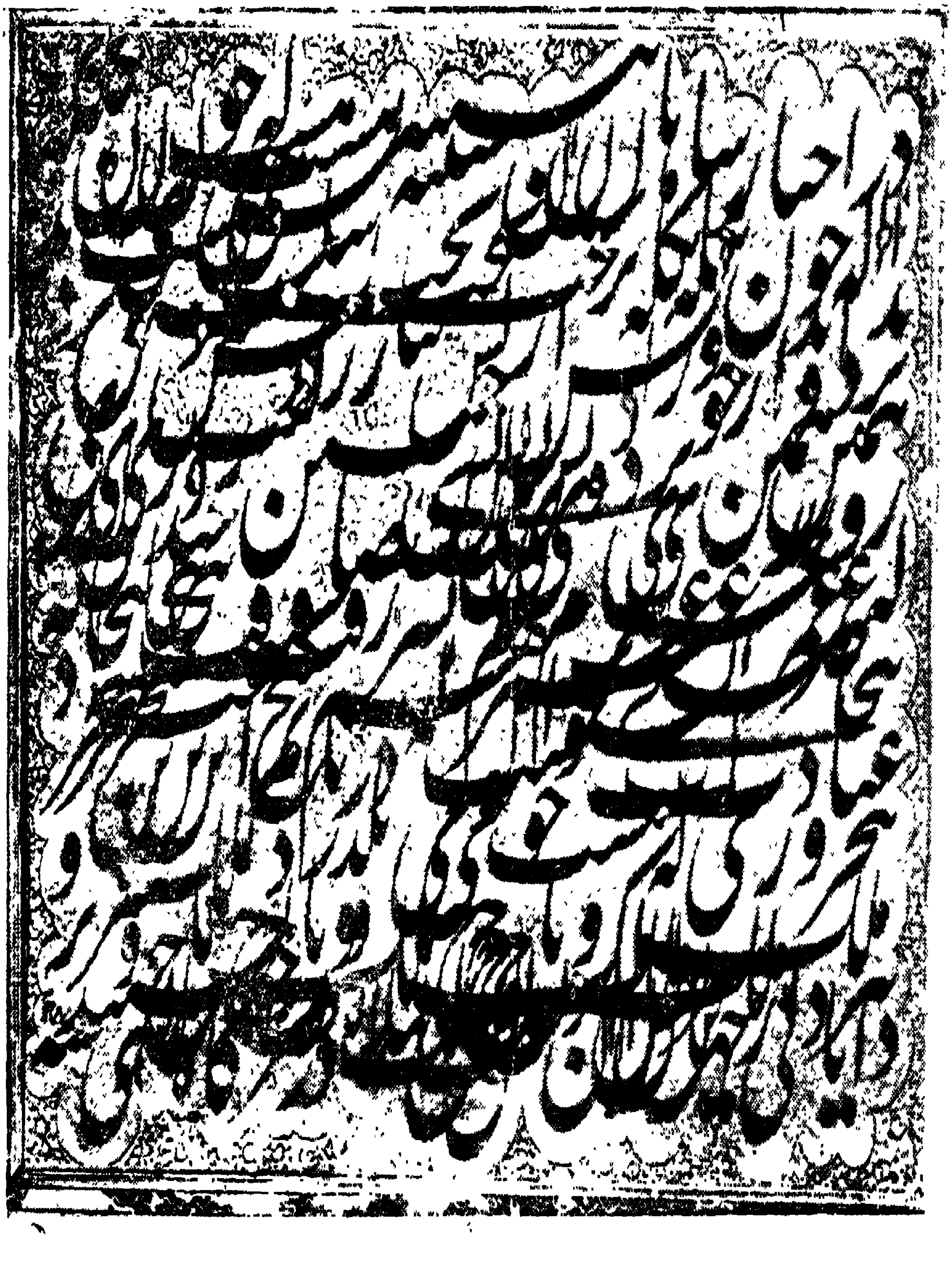
(شمارة ٥٦)

(شمارة ٥٧)

(شمارهٔ ٥٨)

(شمارهٔ ٥٩)

روی الصدوق علیه الرحمة فی کتاب عیون اخبار الرضا علیه السلام

قال حدثنا احمد بن الحسن القطان قال حدثنی عبد الرحمن بن محمد الحسینی

قال حدثنی محمد بن ابراهیم الفزاری قال حدثنی عبد الله بن

بحر الاهوازی قال حدثنی ابو الحسن علی بن عمرو قال حدثنی الحسن بن

محمد بن جمهور قال حدثنی علی بن بلال قال حدثنی علی بن موسی الرضا

عن موسی بن جعفر عن جعفر بن محمد عن محمد بن علی عن علی

بن الحسین عن الحسین بن علی عن علی بن ابی طالب علیهم السلام

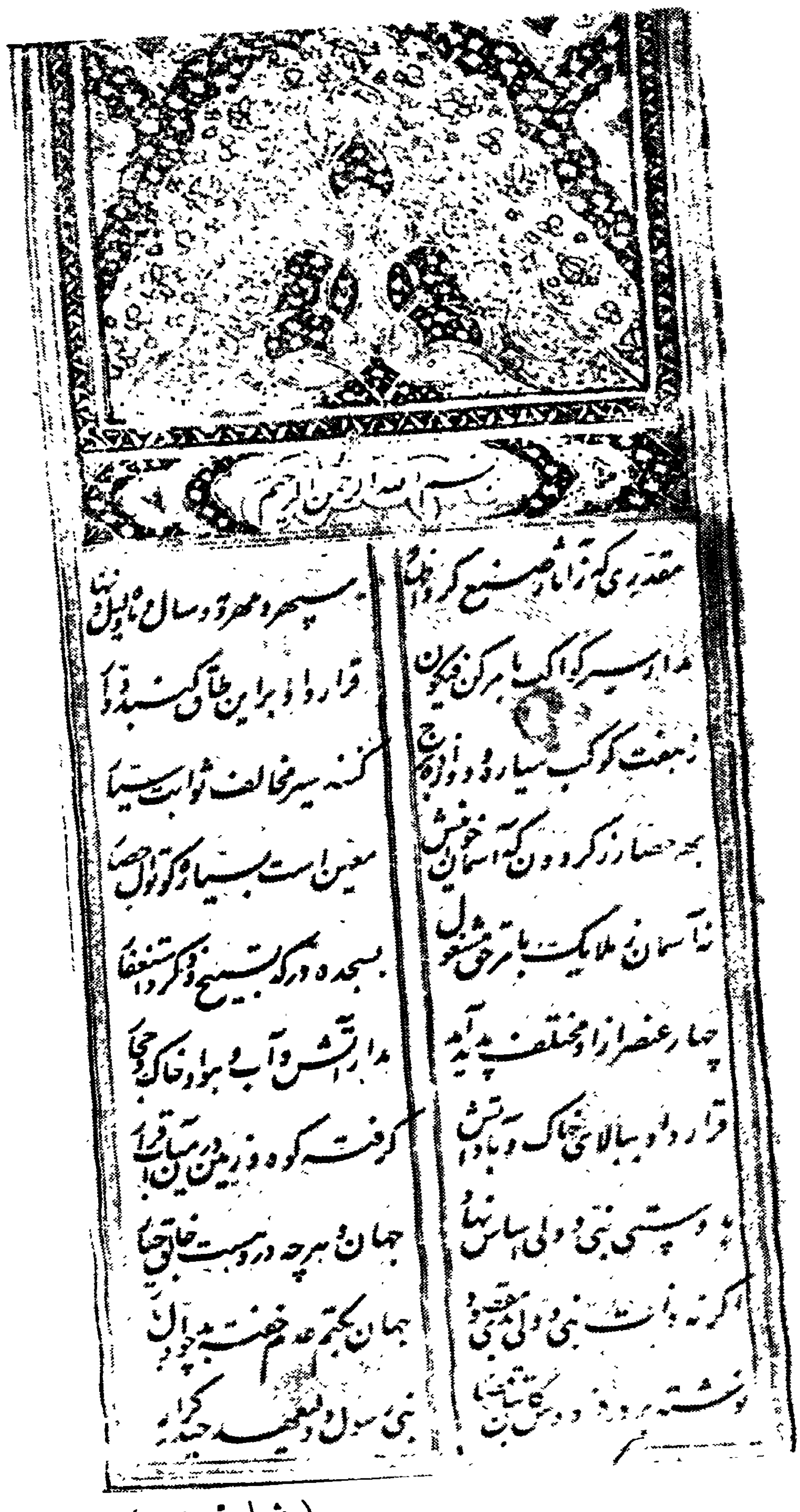
عن النبی صلی الله علیه وآله وسلم عن جبرائیل عن میکائیل عن

اسرافیل عن اللوح عن القلم قال یقول الله عز وجل ولایة

علی بن ابی طالب حصنی فمن

دخل حصنی امن من عذابی

(شماره ٦٠)

بسم الله الرحمن الرحیم

مقدّری که ز آثار صنع کرد اظهار
سپهر و مهر و مه و سال و ماه و لیل و نهار

مدار سیر کواکب بمرکز گردان
قرار داد و برین طاق گنبد دوّار

ز هفت کوکب سیاره و دوازده برج
کند سیر مخالف ثوابت سیار

بجز حساب زر کرد و نه که آسمان خویش
معین است بسیار که تو ول حصار

نه آسمان ز ملایک بامر حق مشغول
بسجده در که بتسبیح و ذکر و استغفار

چهار عنصر از او مختلف پدید آمد
مدار آتش و آب و هوا و خاک و حجار

قرار داد ببالای خاک و باد آتش
گرفته کوه و زمین در میان او قرار

بلند و پستی نبی و ولی اساس نهاد
جهان و هرچه در او هست خالق جبار

اگر نه ذات نبی و ولی بدی حق بین
جهان بچشم عدم خفته بود چون ...

نوشته بود ... دو حق ...
نبی رسول و ... کرار

(شمارهٔ ٦١)

(شارة ٦٢)

(شمارهٔ ۷۳)

(شمارة [illegible]

تذکر :

۱ ـ طبع اوّل این کتاب باسرمایهٔ کتابفروشی آقای علی اکبر علمی وشرکاء انجام شده وعوائد حاصله از فروش آن تماماً بنفع ایشان است .

۲ ـ ازاین فهرست فقط یکهزار نسخه چاپ و بهای تکفروشی یکصدریال تعیین شده است .

۳ ـ عکس برداری از اصل نسخه ها توسط عکاسی اونیورسال انجام گردیده است .

٤ ـ کلیشه سازی وچاپ کتاب درچاپخانهٔ تابان انجام شده است.

مهدی بیانی